

חומש התרגום המבואר

פרשת תולדות
מהדורת עיון (ראשון - שלישי)

עם ביאורים ופירושים
על התרגום

מכון
משנה תורה
ירושלים תשפ"א

חומש התרגום המבואר

פרשת תולדות

עם ביאורים על תרגום אונקלוס

מעט צרי

מאת הרב יעקב זאב לב זצ"ל
בו יבוארו פירושי וחידושי התרגום,
בשים לב לשינויי מלשון הכתוב, והמילים המסוימות בהן תרגם
מתוך חומש 'מעט צרי' שכבר נדפס בכמה מהדורות

חידושי התרגום

מאת הרב ישעיהו לוי שליט"א
בו יתלבנו חידושי התרגום, במקומות שיש להאריך בביאור דבריו וטעמיו

תרגום המתורגם

מאת הרב משה אהרן לב שליט"א
בו יתורגם התרגום מלשון הארמית ללשון הקודש
בהדגשת שינויי והוספותיו על לה"ב

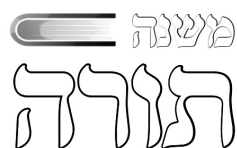
נוסח התרגום

נוסח מדויק, על פי הנוסח הנדפס בחומש 'מעט צרי'

מבזן

משנה תורה

ירושלים תשפ"א

מכון משנה תורה

עורך אחראי: הרב אליהו לב
עורך ראשי: הרב ישעיהו לוי
תרגום המתורגם: הרב משה אהרן לב

©

כל הזכויות שמורות

הערות והארות
יתקבלו בברכה בכתובת
meatdvash@gmail.com

כמו כן ניתן לשלוח
ביאורים ופירושים על התרגום
ובל"נ ישולבו בפרשיות הבאות
לאחר בדיקה ועריכה.

חומש זה ניתן לדוגמא ועיון בלבד,
ולא נדפס כספר
את החומש עם פירוש 'מעט צרי'
ניתן להשיג
בטלפון 054-8464057,
(ניתן להשאיר הודעה)
או במייל 328943@gmail.com

עימוד:
מאורות
0548463972

לעילוי נשמת אבינו רוענו
הרב יעקב זאב ב"ר ישראל לב זצ"ל
מחבר פירוש 'מעט צרי' על התרגום

אשר עמל ויגע לגלות
את מטמוני פירושי אונקלוס לתורה,
והעלים עלי גליון בדרך קצרה
ב"מעט" המחזיק את המרובה,
למען קיום מצות שמו"ת בהלכתה.
זכה ופירושו נדפס בכמה וכמה מהדורות,
והאיר עיני רבים לראות את צפונות התרגום.

את המהדורה האחרונה של הפירוש
תיקן ושיכלל עד ימיו האחרונים.

נלב"ע כ"ז חשון תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

יט וְאֵלֶּיךָ תוֹלֶדֶת יִצְחָק בֶּרֶךְ
 אַבְרָהָם אַבְרָהָם אוֹלִיד יִתְּ
 יִצְחָק: כ וְהָיָה יִצְחָק בֶּרֶךְ
 אַרְבָּעִין שָׁנָיִם בֶּרֶךְ נָסִיב יִתְּ
 רִבְקָה בֵּת בְּתוּאֵל אַרְמָאָה
 מִפְּדֹן אֲרָם אֶתְחִיָּה דִלְבָן
 אַרְמָאָה לִיהָ לְאִתּוֹ: כא וְיִצְחָק
 יִצְחָק בְּרָם יִי לְקַבִּיל אֶתְחִיָּה אֲרִי

רש"י

(יט) ואלה תולדות יצחק.
 יעקב ועשו האמורים צפרשה:
 אברהם הוליד את יצחק.
 לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם
 אח"כ הוליד את יצחק. ד"א על ידי

שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הווקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליני הדור
 אומרים מאצמלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה
 עשה הקב"ה נר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק
 וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם (היה) שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק: (כ) בן
 ארבעים שנה. שהרי כשנא אברהם מהר המוריה נתצטר שולדה רבקה ויצחק היה בן
 ל"ז שנה שהרי זו צפרק מתה שרה ומשולד יצחק עד העקידה שמתה שרה ל"ז שנה דצת
 ו' היתה כשולד יצחק וצת קכ"ז כשמתה שנאמר ויהיו חיי שרה וגו' הרי ליצחק ל"ז שנים
 וצו צפרק נולדה רבקה המתין לה עד שמתה ראויה לציאה ג' שנים ונשאה: בת בתואל
 מפדן ארם אחות לבן. וכי עדיין לא נכתב שהיא צת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם אלא
 להגיד שצחה שהיתה צת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם: מפדן
 ארם. על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם נוצה קורא אותו פדן לשון צמר צקר תרגום
 פדן תורין. ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם שצלשון ישמעאל קורין לשדה פדן:
 (כא) ויעתר. הרצה והפציר בתפלה: ויעתר לו. נתפטר ונתפייס ונתפתה לו ואומר אני
 כל לשון עתה לשון הפירה ורצוי היא וכן ועתר ענן הקטורת (יח"ו ח') מרצית עליית העשן וכן
 העתרתם עלי דצריכם (שם ל"ה) וכן ונערתם נשיקות שונא (משלי כ"ז) דומות למרובות והנס
 למשא אנקריש"א צלעו: לנבח אשתו. זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו

וְאֵלֶּיךָ תוֹלֶדֶת יִצְחָק בֶּרֶךְ
 אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־
 יִצְחָק: (כ) וַיְהִי יִצְחָק בֶּרֶךְ
 אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקִחְתּוֹ אֶת־
 רִבְקָה בֵּת־בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי
 מִפְּדֹן אֲרָם אֶחָת לְבֶן הָאֲרָמִי
 לוֹ לְאִשָּׁה: (כא) וַיַּעֲתֵר יִצְחָק
 לַיהוָה לְנִבְחָ אִשְׁתּוֹ כִּי עָקְרָה

יט ואלה תולדות יצחק בן אברהם
אברהם הוליד את יצחק: כ ויהי
יצחק בן ארבעים שנים כאשר לקח¹
את רבקה בת בתואל הארמי מפרן
ארם אחותו של לבן הארמי לו
לאישות²: כא ויתפלל³ יצחק לפני
ה' לנגד⁴ אשתו כי עקרה היא ויקבל

1. להלן כז, לו ועוד. 2. ביאורי אונקלוס
לעיל יב, יט. 3. לעיל כ, יז ועוד. 4. יונתן
מ"ב א, יג ועוד.

(כ) פד נסיב: לא תרגם במסביה, אלא כאילו
לשון הכתוב "כאשר לקח". וכן דרך תרגומו,
כמו שתרגם לקמן (פסוק כו), "בִּלְדָת", כד ילידת,
ועוד. ועיין מש"כ לעיל (ב, ד). מפדן: דלא
כי"א ברש"י שפירוש "פדן", שדה, שא"כ היה
מתרגם, חקל. קאָאָתו: לשם אישות (ע' מש"כ
לעיל יב, יט). (כא) וַיִּצְלָי: וכן הובא בליקוט
שמעוני (תתיא) ללמוד מהאי קרא, ש"עתר" הוא
אחד משלושה עשר לשונות של תפלה. ודלא
כדברים רבה (ב, א) שלא מנאו. אלא שיתכן
שדעת אונק' כרש"י, ש"עתר" הוא ל' ריבוי,
וכמו שפי' הרא"ם דבריו, "שלפי מקומו צריך שיהיה הרבוי הזה בתפלה".

חידושי התרגום

וַיִּעֲתֶר יִצְחָק לַה' לְנִכַּח אִשְׁתּוֹ פִּי עֲקָרָהּ הוּא וַיִּעֲתֶר לוֹ ה' (כה, כא).

אונקלוס: וצלי יצחק קדם יי לקביל אתתיה ארי עקרא היא וקביל צלותיה יי.
לדעת רש"י ורוב המפרשים אחריו, עָתַר אינו ביסודו לשון תפילה אלא ריבוי,
קרוב אל 'עושר' (אונקלוס משתמש בשורש עת"ר בארמית כמו עש"ר בעברית, בתרגומו
לדברים לב, יד-טו). ההוראה המילולית של "וַיִּעֲתֶר" היא אפוא 'הִרְבָּה', ורק המובן
הוא שיצחק הרבה כלומר הפציר בתפילה. לפיכך יוקשה פשר "וַיִּעֲתֶר", כי מה
נתרבה לקב"ה שומע התפילה. אבל לאונקלוס עתירה היא כנראה עסק התפילה
עצמה, והיעתרות היא קבלתה.

כיצד? בסוכה יד, א: "אמר רבי אלעזר, למה נמשלה תפילתן של צדיקים
כעתר? לומר לך, מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף
תפילתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממידת אכזריות למידת
רחמנות." (בדומה ביבמות בשם רבי יצחק. 'עָתַר' הוא קלשון לפי רש"י ותוספות לסוכה, ולפי
רש"י ליבמות הוא רחת). על דרך זו תרגם המיוחס ליונתן, "והפך יצחק בצלותיה
דעתיה דקב"ה ממה דגזר על אנתתיה ארום עקרה הוות גביה עשרין ותרתין
שנין, ואתהפך בגיניה דעתיד דקב"ה ממה דגזר עליה".

המשך בעמוד יז

עָקָרָא הִיא וּמְבִיל צְלוֹתֶיהָ יִי
וְעָדִיאַת רִבְקָה אֶתְתִּיהָ:
כב וְדַחְקִין בְּנֵיָא בְּמַעְהָא וְאָמַרְת
אִם כֵּן לְמָא דְנֵן אָנָּא וְאִזְלִת
לְמַתְבַּע אֶלְפֵּן מִן קָדָם יִי:
כג וְאָמַר יִי לָה תְרִין עַמִּיּוֹן
בְּמַעֲבֵי וְתַרְתִּין מַלְכוֹן מְמַעֲבֵי
יְתַפְרֹשֶׁן וּמַלְכוֹ מַמְלָכוֹ תַתְּקֹה
וְרַבָּא יִשְׁתַּעֲבֹד לְזַעֲרָא:
כד וּשְׁלִימוֹ יוֹמָהָא לְמִילַד וְהָא

רש"י

ומתפללת: ויעתר לו. לו ולא לה
שאין דומה תפלת נדיק בן נדיק
לתפלת נדיק בן רשע לפיכך לו ולא
לה (צימות סד): (כב) ויתרוצצו.
ע"כ המקרא הזה אומר דורשני

שסתם מה היא רצונה זו וכתב אם כן למה זה אנכי רצוני דרשוהו לשון רצנה כשהיתה
עוזרת על פתחי תורה של שם ועצר יעקב רץ ומפרכס לנאת עוזרת על פתחי עבודה זרה
עשו מפרכס לנאת. דבר אחר מתרוממים זה עם זה ומריצים צנחלת שני עולמות: ותאמר
אם כן. גדול נער העצור: למה זה אנכי. מתאווה ומתפללת על הריון: ותלך לדרש.
לצית מדרשו של שם: לדרש את ה'. שיגיד לה מה תהא צקופה: (כג) ויאמר ה' לה.
על ידי שליח לשם נאמר צרות הקודש והוא אמר לה: שני גוים בבטנך. גיים כתיב כמו
(המו) גאים אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא נזון ולא חזרת לא צימות החמה
ולא צימות הגשמים (עבודה זרה י"א): ושני לאמים. אין לאוס אלא מלכות: מועיד
יפרדו. מן המעים הם נפרדים זה לרשעו וזה לתומו: מלאום יאמין. לא ישוו בגדולה
כשה קם זה נופל וכן הוא אומר אמלאה החרבה (יחזקאל כ"ו) לא נתמלאה נור אלא מחרבנה
של ירושלים: (כד) וימלאו ימיה. אצל צתמר כתיב ויהי צעת לדתה (בראשית ל"ח כ"ו) שלא

מעט צרי

(כב) וְדַחְקִין: "ויתרוצצו" הוא לשון 'דוחק', וכן "טומאה רצוצה" (חולין עא.), שנמצאת
במקום שאין אויר (ר"ש אהלות ד, א). ודלא כמדרש (ב"ר סג, ו) שהביא רש"י, ואב"ע ורשב"ם,

הוא ויעֲתָר לוֹ יְהוָה וְתַהֲר
רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: (כב) וְיִתְרַצְצוּ
הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וְתֹאמַר אִם-כֵּן
לְמָה זֶה אֲנֹכִי וְתִלְךְ לְדֹרֶשׁ אֶת-
יְהוָה: (כג) וַיֹּאמֶר יְהוָה לָה שְׁנֵי
גוֹיִם גִּיִּים בְּבִטְנָךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים
מִמֶּעִיד יִפְרְדּוּ וְלֹאֵם מְלֹאֵם
יֵאֱמָר וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
(כד) וַיִּמָּלְאוּ יְמֵיהָ לְלֶדֶת וְהִנֵּה

תפילתו ה' ותהר רבקה אשתו:
כב ולוהצים⁵ הבנים במעיה ותאמר
אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש
לימוד⁶ מלפני ה': כג ויאמר ה' לה
שני עמים⁷ במעיה ושתי ממלכות⁸
ממעיה יפרדו וממלכה⁹ מממלכה
תחזק¹⁰ והגדול¹¹ ישתעבד לצעיר:
כד וימלאו¹² ימיה ללדת והנה

5. שמות ג, ט (והלשון 'דחק' נמצא גם במקרא -
שופטים ב, יח; יואל ב, ח). 6. ראה דברים ד, א
ועוד. 7. להלן כז, כט. 8. יונתן ישעיהו
יג, יט ועוד. 9. יונתן שמואל ב' ג, י ועוד.
10. יונתן שמואל ב' י, יא. 11. לעיל א, טז
ועוד. 12. לשון 'מלא' מתורגם בדרך כלל
בלשון 'שלם' - ראה רמב"ן שמות כח, מא.
ומצאנו גם בלשון המקרא 'ושלמו ימי אברהם'
(ישעיהו ט, כ).

שפירשו "ויתרוצצו" לשון ריצה. ודלא כפירוש
הרוקח (ע"ה"ת) שהוא ל' שבירה [כמו "עשוק
ורצוץ" (דברים כח, לג)]. אונקלוס שינה ופירש לשון
עבר שבמקרא, בלשון הווה (וכן עשה בתרגומו בבמדבר
יא, כה; ע' ב.א. שם), אולי מפני שאחת מההוראות של
ההתפעל ("ויתרוצצו"), היא ההתמדת הפעל (ע' ראב"ע
לעיל ה, כב; מלבי"ם תוריע אות קלא). אלא שמ"מ היה
יכול לתרגם 'והו' דחקין'. ואולי לדעת אונקלוס
הדחק היתה דבר טבעי וצפוי, ככל הריון של
תאומים, ואם היה מתרגם 'והו', היתה המשמעות
שרק אצלה 'היה' ככה. לָמָּא דָּנָן: למה [זה]
שלפנינו. ע' מש"כ לעיל (יח, יג). לָמָּא דָּנָן: אָפְּפִי:
לדרוש תלמוד (רש"י שמות יח, טו), והכונה, לימוד
דרכי השי"ת. וכן תרגם "לדרש אלהים" (שמות שם),
דלא כרמב"ן [וכן משמע בתיב"ע], שדרישה אצל
ה' פירושו, תפילה (ח.א.). ונראה להביא סמך
לפירוש אונקלוס ממקרא בדה"י (יב, יד), "ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את ה'". וכן
בתרגום רב יוסף שם, למתבע אולפן. וכבר השיג הר"ן (דרוש השני) על הרמב"ן משני
פסוקים (מ"ב א, ב; ח, ח). מִן קֶדֶם ה': תרגם "את ה'" שפירושו, מן ה', וכלעיל (ד, א; ע'
מש"כ שם). (כג) מִלְכָּוָן: וכן הוא בגמרא (ע"ז ב:) "ואין לאום אלא מלכות", ופירש רש"י
שם, מדמתרגם 'ומלכו ממלכו', ועוד, "יאמץ" לא שייך אלא במלכות (ע"כ). ועוד הוסיף
הרא"ם שדרשו כן מפני שהמלים "ושני לאמים" מיותרות, והיה צ"ל "שני גוים בבטן,
וממעיה יפרדו". תתקף: בזה תרגם "יאמץ". אבל במקום שכתוב "חִזַּק וְאַמְץ" (דברים
לא, כג ועוד), תרגם "וְאַמְץ", וְעָלַם, מפני ש"חִזַּק" מתרגם, "תִּתְקַף", ו"עָלַם" בא להוסיף
חיזוק (ר.י.ל.). וְרָבָא: תרגם "ורב" והגדול, והמקרא בא בלשון ארמי. [כמו "קרית מלך
רב" (תהלים מח, ב) מלך גדול]. וכן "ויספר להם הָמָן וכו' ורב בניו", כלומר, גדולתם (ר"ש
פרחון ירבב). דלא כדעת זקנים' שפירש "ורב יעבוד צעיר", והרבה יעבוד הצעיר. כלקמן
(לג, ט), "יש לי רב" (ע"כ). וְשִׁתְעַבְדַּ: [כונתו] כלשון הגמרא 'שעבוד קרקעות', ו'נכסים
משועבדים', פירוש אשר הם כמו עבדים, ותחת רשות אדון (הערוך). צ"ע שלא תרגם, ורבא
יפלא לזעירא, כמו שתרגם לקמן (כו, מ) (ע' נפש הגר). וְרָבָא וְשִׁתְעַבְדַּ לְזַעֲרָא: לשון
הכתוב "ורב יעבד צעיר" סובל שני פירושים. שהרב יעבוד לצעיר, ולרב, יעבוד הצעיר
(אם לא יזכה). ובכונה נכתב בצורה זו כדי להופכו לשני פנים (עיין דר זקנים ורד"ק). אבל
אונקלוס תרגם למשמעות ברורה, וכמדרש הגדול, "איני יודע אם גדול עובד, או קטן.
כשהוא אומר 'ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד' (לק' כו, מ), לימד שהגדול עובד את
הקטן". (כד) וְשִׁלְמוֹ: כלשון הכתוב, "ותשלם כל המלאכה" (מלכים א' ז, נא). גם בלשון

אונקלוס

תִּימִין בְּמַעְהָא: כה ונפק
 קדמא סמוך כליה בגלים
 [י"ג: כליה בגלן] דסער וקרו
 שמייה עשו: כו ובתר כן נפק
 אחוהי וידיה אחידא בעקבא
 דעשו וקרא שמייה יעקב ויצחק
 בר שתין שנין בר ילדת
 יתהון: כז ורביאנו עולימיא

רש"י

מלאו ימיה כי לו' חדשים ילדתם:
 והנה תומם. חסר ונתמר
 תאומים מלא לפי ששניהם נדיקים

אבל כאן אחד נדיק ואחד רשע: (כה) אדמוני. סימן הוא שיהא שופך דמים (בראשית כה):
 בלו באדרת שער. מלא שער כטלית של זמר המלאה שער פלוקיר"א זלעז: ויקראו
 שמו עשו. הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה וגמר בשערו כזן שנים הרצה: (כו) ואחרי
 כן יצא אחיו וגו'. שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו דין היה אחוז בו לעכזו
 יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השניה לא ולמד משפופרת שפיה קלרה תן זה שתי
 אצנים זו תחת זו והנכנסת ראשונה תלא אחרונה והנכנסת אחרונה תלא ראשונה נמצא עשו
 הנוצר באחרונה ילא ראשון ויעקב שנוצר ראשונה ילא אחרון ויעקב צא לעכזו שיהא ראשון
 ללידה כראשון ליצירה ויפטר את רחמה ויטול את הצכורה מן הדין: בעקב עשו. סימן
 שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו: ויקרא שמו יעקב. הקצ"ה
 (אמר אחס קריתון לצכורכס שם אף אני אקרא לצני צכורי שם הה"ד ויקרא שמו יעקב). ד"א אציו קרא לו יעקב
 על שם אחיזת העקב: בין ששים שנה. י' שנים משנשאה עד שנעשית צת י"ג שנה וראויה
 להריון וי' שנים הללו לפה והמתין לה כמו שעשה אציו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא
 עקרה והתפלל עליה ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש זהר המוריה להיות עולה תמימה
 (יבמות סד): (כו) ויגדלו הנערים ויהי עשו. כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים צמעיהם

מעט צרי

המקרא, השרשים מלא - שלם, אחים הם כמש"כ הרמב"ן (שמות כח, מא). אבל מילוי כלים
 או גומא, תרגומו מילוי ממש, "ותמלא כדה" (לעיל כד, טז) ומליאת (רמב"ן שם). בְּמַעְהָא:
 לפי שהמעיים מבפנים לבטן קורא לבטן מעיים (רד"ק, סה"ש 'מעיה'). ותרגם כלשון הכתוב

תוֹמָם בְּבִטְנָה: (כה) וַיֵּצֵא
 הָרֵאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כָלוּ בְּאֶדְרֵת
 שַׁעַר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו:
 (כו) וַאֲחֵרֶיכֶן יָצָא אָחִיו וַיְדֹ
 אֲחֻזָּת בְּעֵקֶב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ
 יַעֲקֹב וַיִּצְחָק בֶּן־שָׁשִׁים שָׁנָה
 בְּלֶדֶת אֹתָם: (כו) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים

לעיל "מעיעך יפרדו". (כה) סמך: כ' האב"ע
שהאות י' במלה "אדמוני" נוספת (ע"כ). וכן
השמיטו אונקלוס. פגלים: מלבוש (מתורגמן).
ותיבה זו נמצאת גם במקרא (מ"ב ב, ח; ועוד).
ובגמרא (שבת עז), מוסבר שנקרא 'גלימא' על שם
שנעשה בו כגולם, ופירש רש"י, שאין ניכר בו
חיתוך איברים. פגלים דסער: המלה "שער",
מתארת את האדרת, וכן פירשו רש"י ורשב"ם.
אבל האב"ע פי' שעשו היה כלו שער, כמו אדרת.
[י"ג: פגלין דסער]: וכן הוא בתיב"ע, 'ככלך', ולא,
'כגלים'. והביא הערוך (ע' ככלא) ממדרש ילמדנו,
"עשו מלובש ככלא ויעקב מלובש ציצית". ונראה
כי הם הדברים התלואים בבגד כעין ציצית.
והכונה, שהיה מכוסה בתלתלים וציצית של שער
ומה שאמר 'דסער', כי בגופו של עשו היו של
שער, אבל בבגדים, הם של צמר. ולא תרגם כ"ף
הדמיון של "כאדרת" (פתשגן). (כו) אַחידא:
אחווה. ולא תרגם כלה"כ "אַחַזְתָּ" (ע' מ.ל.). ודומה

לזה בלשון המקרא, "כולם אחוזי חרב" (שיר השירים ג, ח), שהכונה, אחוזים. פד ילדת:
תרגם כאילו לשון הכתוב "כאשר ילדה [רבקה] אותם". ע' מש"כ לעיל (פסוק כ). ולולא

תאומים¹³ פמיעה: כה ויצא הראשון
אדום¹⁴ כולו כגלימה [י"ג: כולו
בגד מצויץ¹⁵ של שער ויקראו
שמו עשו: כו ואחרי כן יצא אחיו
וידו אחווה בעקב של עשו ויקרא
שמו יעקב ויצחק בן ששים שנים
כאשר ילדה¹⁶ אותם: כז ויגדלו
הנערים והיה עשו איש נחש ירך¹⁷
[י"ג: נח פטלן¹⁸] איש יוצא¹⁹ שדה

13. להלן לח, כז. 14. ראה יונתן זכריה א,
ח. 15. ראה הערוך ערך ככלא, ופתשגן
(וראה שם שהאות כ' הראשונה היא חלק מהשם, ואינה כ'
הדימוי). 16. לעיל ל, כה ועוד. 17. "שהי'
יודע ניחוש ירך, שהי' מנחש לילך בירכיו
אחר עופות וחיות, או שהי' נושא הכישוף
ההוא בתוך ירכו" (פננת רוא) "שהיה מנחש
ביך כשהיה יוצא לצוד" (אור זרוע ג, קמט) ועיין
עוד תוספות השלם (אות ה, ז). 18. תוספות
ב"ק צב: ד"ה דשרכי ועוד ('שיקף' לשון בטלה).
19. לעיל ב, י ועוד.

חידושי התרגום

ויגדלו הנערים והיה עשו איש ידע ציד איש שדה (כו, כז).

אונקלוס: ורביאו עולימיא והוה עשו גבר נחשירכן גבר נפיק חקל.

אודות המילה "נחשירכן", תרגומו של "ידע ציד", רבו הדעות ורבתה המבוכה.
היא יחידאית בתרגום ואינה נמצאת בשום חיבור אחר של חכמינו. תוספות
לבבא קמא צב, ב, ולבבא בתרא קלט, א, הציעו שהיא כיווץ של 'נח' ו'שירכן',
היינו בטלן, והביאו מן הערוך את הגירסה החילופית, 'נחשידכן' בדל"ת תחת
רי"ש, נח ושוקט שאינו בהול למלאכתו, כמו "ותשקט הארץ" שתרגמו יונתן בן
עוזיאל "ושדוכת ארעא". אחרים פירקו את "נחשירכן" בחלוקה שונה, לשתי
התיבות 'נחש ירכן'. ראה במפרשים פה על אתר ובמקורות שהביא 'מעט צרי'.

המשך בעמוד יט

וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ
 שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב
 אֶהָלִים: (כח) וַיֹּאֲהֵב יִצְחָק אֶת־
 עֲשׂוֹ כִּי־צִיד בָּפִיו וְרִבְקָה
 אֶהָבֶת אֶת־יַעֲקֹב: (כט) וַיֵּזֶד יַעֲקֹב

וַהֲוָה עֲשׂוֹ גִבֹּר נָחַשׁ יָרֵכָן [י"ג]:
 נַחֲשִׁירֵכָן גִּבֹּר נָפִיק חֲקֵל
 וַיַּעֲקֹב גִּבֹּר שְׁלִים מְשֻׁמֵּשׁ בֵּית
 אֶלְפָּנָא: כח וַרְחִים יִצְחָק יָת
 עֲשׂוֹ אַרְי מַצִּידִיהָ הָוָה אָכִיל
 וְרִבְקָה רַחֲמִית יָת יַעֲקֹב:
 כט וּבִשְׁלִיל יַעֲקֹב תַּבְּשִׁילָא וְעַל

רש"י

ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם
 כיון שנעשו בני י"ג שנה זה פירש לצמי מדרשות וזה פרש לע"ז: יודע ציד. ללוד ולרמות
 את אציו צפיו ושואלו אצא האריך מעשרין את המלח ואת התנן שסצור אציו שהוא מדקדק
 במלות (תנחומא): איש שדה. כמשמעו אדם צטל ולודה בקשתו חיות ועופות: תם. אינו
 צקי צכל אלה אלא כלבו כן פיו מי שאינו חריף לרמות קרוי תם: יושב אהלים. אהלו של
 שם ואהלו של עזר: (כח) בפיו. כתרוממו צפיו של יצחק. ומדרשו צפיו של עשו שהיה נד
 אותו ומרמהו צדצריו: (כט) ויזד. לשון צישול כתרוממו: והוא עיף. צרליחה כמה דתימא

מעט צרי

פירושו היה אפשר לפרש לשון הכתוב "בלדת אתם", על יצחק (כמו "ועירד ילד" - לעיל ד, יח)
 (ע' לחור"ש; אגרא דכלה). (כז) נַחֲשׁ יָרֵכָן: כ' השל"ה (תורה שבכתב), שהציוני (יג). גורס, נחש
 ירכן, שהיה סימן נחש על ירכו של עשו לרמוז כי הוא מסטרא דנחש כמש"כ הזוהר (תולדות
 קלז: (ע"כ). וי"א, שהיה מנחש, והיה נושא הכשוף בתוך ירכו נוכ"כ הרוקח בפירוש ראשון.
 ובפירוש ר"ח בר פלטיאל כ' שהיה תופש חיות ע"י נחוש], או שהיה מנחש על הירך
 (פענח רזא). [י"ג: נַחֲשִׁירֵכָן: שהיה מניח שירכות כמו צידי עופות וחיות (פי' בעלי התוס'
 עה"ת; ומדויק הלשון "יודע ציד", שהוא אומנות - ע' נפה"ג). ורבנו בחיי (לקמן מא, מג), פירש
 "נחשירכון", נחש רכן, מנחש אדון [ירך' בלשון ארמי מלך - ב"ב ד.]. כי רוב אנשי הציד
 מנחשים הם (ע"כ). אבל התוס' (ב"ק צב:), פירשו בְּשֵׁם ר"ת, "נחשירכון", נח ובטל. וכ"כ
 הרשב"א (שו"ת א, קסד), "נח שידכן" (גרסתו באות ד'; ור' בחיי לק' שם כ' שזה התרגום המדוקדק), אדם
 בטל שאין לו מלאכה אלא כאחד השרים שהם נוחין ומתעסקין בציד לתענוג וכו' (ע"כ).
 ולפ"ז אונקלוס לא תרגם המלים, אלא פירש לפי הכונה (ע' ש.א.). * נִפְקַח חֲקֵל: יוצא שדה.
 הוסיף אונקלוס על מקרא קצר כדי שלא נפרש שהיה עובד שדה שתרגומו (לעיל ד, ב) 'פלח
 בארעא' (נפש הגר). גִּבֹּר שְׁלִים: איש שְׁלִים. ובתיב"ע הוסיף שְׁלִים בְּעוֹבְדוֹי, שלם

ויעקב איש שלם²⁰ משרת²¹ בית
הלימוד²²: כח ויאהב יצחק את עשו
כי מצידו היה אוכל²³ ורבקה
אָהָבָה²⁴ את יעקב: כט וַיִּבְשֹׁל יַעֲקֹב

20. יונתן מ"א ח, סא ועוד (וראה אונקלוס לעיל
טו, טז, ולהלן לג, יח). 21. יונתן שמואל א' ב,
יא ועוד. 22. ראה לעיל פסוק כב.
23. להלן לט, ו; מ, יז. 24. ראה יונתן
שמואל א' יח, כ.

במעשיו. ולא פירש "תם" כרש"י, ע' מש"כ לעיל
(ו, ט). וע' בזוהר (שמות קעה:), ורבנו בחיי (ויקרא א, ב),
המבארים 'שָׁלִים' עפ"י הקבלה. מִשְׁמִישׁ:
משרת. וכן הוא באבות (ו, ה), "בשימוש חכמים".
ובגמרא (ברכות ז:), "גדולה שמושה של תורה"
(תו"מ). ומצאנו גם (לעיל יח, כב) בענין התפילה,
"משמש בצלו" (א.מ.ר.). בֵּית אֶלְפָּנָא: בית
[ה]תלמוד, וכן פירש"י. וכן פירשו "אהלים"
לכונת בתי מדרשות בפסוק (במדבר כד, ה) "מה טובו
אהליך יעקב" (ע' סנהדרין קה:). וכן פירש"י "ויששכר
באהליך" (דברים לג, יח), אהליך לתורה. צ"ע שלא תרגם 'בתי אולפנא', לשון רבים, כלשון
הכתוב. ואונקלוס דלא כרשב"ם שפירש "ישב אהלים", שהיה רועה צאן. בֵּית: ע'
מש"כ לק' (לא, יג). (כח) וַיִּרְחֹם: ל' אהבה (ע' מש"כ לעיל ו, ח). ונמצא גם בלשון הכתוב
"ארחמך ה' חזק" (תהלים יח, ב), פ"י אוהבך (רד"ק סה"ש). מִצִּידָה הָיָה אָכֵל: אונקלוס
תרגם ש"בפיו", הכונה, בפיו של יצחק (רש"י). והמקרא קצר, שמה שכתוב "כי ציד בפיו",
הכונה, כי יתן או יביא ציד. ויש מקראות אחרים על דרך זו (רמב"ן). רַחֲמִים: אָהָבָה.

חידושי התרגום

וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים (כה, כז).

אונקלוס: ויעקב גבר שלים משמיש בית אולפנא.

בפשטות יכול התיאור "יֹשֵׁב אֲהָלִים" להנגיד אל "אִישׁ שָׂדֶה" (בראשית שם),
שזה מלאכתו בבית לעומת זה שמלאכתו בחוץ. אך כנראה קשה לאונקלוס
"אֲהָלִים" בלשון רבים, ולפיכך הוא מזהה אותם עם "אֲהָלֵי יָשָׁם" שבהם שוכן
"אֱלֹהִים" (שם ט, כז), לא בית פרטי יחיד אלא "בתי מדרשות" כלשון רש"י כאן,
בהם שימש יעקב חכמים וקיבל תורה מפיהם. או בניסוחו של רד"ק: "אמר
'אֲהָלִים' לשון רבים כי היה לומד עם כל חכם שהיה מוצא."

לעומת אונקלוס ורש"י, רשב"ם וראב"ע מפרשים ש"יֹשֵׁב אֲהָלִים" הוא רועה
צאן, כמו "יֹשֵׁב אֶהָל וּמִקְנֶה" (שם ד, כ). אפשר שלדעתם "אֲהָלִים" הם רבים מפני
שנווד הרועה ונוטה אוהלו פעם כאן ופעם כאן, או שיש לבעל מקנה כמה
אוהלים לעוזריו הפזורים, כעניין שנאמר "וַיֵּאָהֶל עַד סֹדֶם" (שם יג, יב).

המשך בעמוד כ

עָשׂוּ מִן חֶקְלָא וְהוּא מְשַׁלְּחִי:
 ל וְאָמַר עָשׂוּ לְיַעֲקֹב אֲטַעֲמֵימֵנִי
 בָּעֵז מִן סִמּוּקָא סִמּוּקָא הָדִין אָרִי
 מְשַׁלְּחִי אָנָּא עַל כֵּן קָרָא שְׁמִיָּה
 אָדוֹם: לא וְאָמַר יַעֲקֹב זִבְיִן
 בְּיוֹם דְּלָחִי [י"ג: בְּיוֹם דְּלָחִי]
 ית בכִּירוּתָךְ לִי: לב וְאָמַר עָשׂוּ
 הָא אָנָּא אֲזִיל לְמָמַת וּלְמָא דְּנָן
 לִי בְּכִירוּתָא: לג וְאָמַר יַעֲקֹב
 קָיִים לִי בְּיוֹם דְּלָחִי [י"ג: בְּיוֹם
 דְּלָחִי] וְקָיִים לִיָּה וְזִבְיִן ית
 בְּכִירוּתִיָּה לְיַעֲקֹב: לד וַיַּעֲקֹב
 יָהֵב לַעֲשׂוֹ לַחִים וְתַבְשִׁיל
 דְּטֻלּוֹפְחִין וְאָכַל וּשְׁתִּי וְקָם

רש"י

כי עיפה נפשי להורגים (ירמיה
 ד') (בראשית רבה): (ז') הִלְעִימֵנִי.
 אפתח פי ושפוך הרצה לתוכה כמו
 ששנינו אין אונסין את הגמל אבל
 מלעיטין אותו: מן האדום

האדום. עדשים אדומות ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן זנו יורא לתרבות
 רעה ואין זו שיצה טובה שהצטיחו הקצ"ה לפיכך קצר הקצ"ה ה' שנים משנותיו שיצחק חי
 ק"פ שנה וזה קע"ה וצ"ל יעקב עדשים להצרות את האכל ולמה עדשים שדומות לגלגל
 שהאכלות גלגל החוזר בעולם (ועוד מה עדשים אין להם פה כך האכל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך המנהג
 להצרות את האכל בתחלת מאכלו צ"ל שהם עגולים ואין להם פה כך האכל אין לו פה כדאמרין צמוד קטן אבל כל ג' ימים
 ראשונים אינו משיב שלום לכל אדם וכ"ש שאינו שואל בתחלה מג' ועד ז' משיב ואינו שואל וכו' ברש"י יסן):

(ל"א) מְכַרָּה בְּיוֹם. כתרגומו כיום דילהן כיום שהוא צרור כך מכור לי מכירה צרורה:
 בכורתך. לפי שהעבודה צרכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריצ להקצ"ה:

(ל"ב) הִנֵּה אֲנִכִּי הוֹלֵךְ לְמוֹת. (מתנוודת והולכת היא הצרכורה שלא תהא כל עת העבודה צרכורות כי שצט
 לוי יעול אותה ועוד) אמר עשו מה טיבה של עבודה זו אמר לו כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויין

נָזִיד וַיִּבְא עָשׂוּ מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא
 עֵיף: (ל) וַיֹּאמֶר עָשׂוּ אֶל־יַעֲקֹב
 הִלְעִימֵנִי נָא מִן־הָאָדָם הָאָדָם
 הַזֶּה כִּי עֵיף אֲנִכִּי עַל־בֶּן קָרָא־
 שְׁמוֹ אָדוֹם: (ל"א) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
 מְכַרָּה בְּיוֹם אֶת־בְּכֹרְתְךָ לִי:
 (ל"ב) וַיֹּאמֶר עָשׂוּ הִנֵּה אֲנִכִּי הוֹלֵךְ
 לְמוֹת וְלִמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה:
 (ל"ג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְׁבָּעָה לִּי
 בְּיוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמָּכֶר אֶת־

בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב: (ל"ד) וַיַּעֲקֹב נָתַן
 לַעֲשׂוֹ לָחֶם וּנְזִיד עַד־נָשִׁים וַיֹּאכַל

פירש "אֶהְבֶּת" בלשון עבר על דרך "וַיֵּאָהֱב" שבתחילת הפסוק (ר.י.א.). (כט) וַיֵּלֶךְ עִשָּׂו: תרגם "ויבא עשו", ונכנס עשו (ע' מש"כ לעיל ו, כ), מהשדה נכנס לבית. מִשְׁלָּחֵי: [כונתו] צמא (ר"ח מו"ק ב.). ולשון "עִיף", שהכונה צמא, מקרא מפורש בישעיה (כט, ח), ובירמיהו (לא, כד). ויובן עפ"י מש"כ הרד"ק (ספר השרשים 'עוף'), שלפי שהעִיף צמא למים קראו בדרך ההשאלה לצמא "עִיף", אע"פ שאין בו ענין העיפות כי אם הצמאה לבד (ע"כ). וגם המלה "משלהי" בארמית יש לה הוראה של עיפות (עיין לקמן מז, יג ורש"י שם), שתרגם יונתן, "כי עיפה נפשי להורגים" (ירמיהו ד, לא), משלהיא נפש. (ל) אֶמְעַמְנִי: כלשון הכתוב "ולא טעם כל העם"

(שמואל א' יד, כד). ע' בריטב"א (שבועות כב. ד"ה פשיטא) בענין אחד המדבר עם חבריו, ואומר לו "בא ונטעם" אם הכונה משהו (ולפי"ז אונקלוס דלא כרש"י שפירש "שפון הרבה"), או אכילה יותר מזה. וע' במלבי"ם (אמור פה), ש"טועם" היא אכילה שפחותה מכזית. סְמוּקָא סְמוּקָא: האדמוני האדום (ב.א.). (לא) כִּיּוֹם דִּלְהִי וְיָג: דִּלְהִי: כתב

הרמב"ן ש'דִּלְהִי וְדִלְהִי' פירושם שווה, אבל הגירסא 'דִּלְהִי' היא מן הנוסחאות הבדוקות ומדוקדקות מן התרגום. ש'הִי בארמית פירושו, אֵיזָה. כי בעבור היות מכירת הבכורה לאחר מיתת אביהם, אמר מכרה לי הבכורה ל'אֵיזָה' [די - לְהִי] יום שתפול בו וכו'. ואפשר שעשה אונקלוס "כיום" כאילו הוא "ביום", מכרה ביום שתבא בו הבכורה וכו' (ע"כ). וכן בענין השבועה (לקמן פסוק לג) שביקש ממנו 'קים לי כיום דִּלְהִי', הכונה, שישבע שמוכר לו הבכורה 'ביום' שיגיע. אבל רש"י פירש 'כִּיּוֹם דִּלְהִי' כיום שהוא ברור (רש"י). ולפי"ז אונקלוס סותר מש"כ הרמב"ן שמחיר הבכורה הוא הנזיד, שהרי זו אינה מכירה ברורה, אדרבה, היא אונאה גמורה (מהר"י אבוהב).

רש"י

זה כחותה ששנינו (סנהדרין סג) אלו הן שצמיתה שתי יין ופרועי ראש אמר אני הולך למות על ידה אם כן מה חפץ לי זה:

תבשיל וַיִּכְנֹס²⁵ עשו מן השדה והוא צָמָא²⁶: ויאמר עשו ליעקב הטעימני עתה מן הָאָדוֹם הָאָדוֹם²⁷ הזה כי צָמָא אנכי על כן קרא שמו אָדוֹם: לא ויאמר יעקב מְכָרָה כִּיּוֹם אשר לאֵיזָה²⁸ [י"ג: כִּיּוֹם ברור²⁹] את בכורתך לי: לב ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה: לג ויאמר יעקב השבעה לי כִּיּוֹם אשר לאֵיזָה [י"ג: כִּיּוֹם ברור] וישבע לו וימכור את בכורתו ליעקב: לד ויעקב נתן לעשו לחם ותבשיל של עדשים ויאכל וַיִּשְׁתָּה

25. מחברת הערוך לר"ש בן פרחון.
26. רבנו חננאל מועד קטן ב. (וראה בגמ' שם).
27. 'סְמוּקָא סְמוּקָא' הן שתי צורות של אדום בארמית, ותרגם כן מפני כפל הלשון (ר"י אספס). 28. כוונת הביטוי - 'לאֵיזָה יום שתפול בו הבכורה' (רמב"ן). 29. רש"י; והרמב"ן פירש גם גרסא זו כגרסא 'דִּלְהִי'.

וַאֲזַל וְשָׁט עָשׂוּ יֵת בְּכִירוֹתָא:
 (פ) כו א וְהָיָה כִּפְנָא בְּאַרְעָא
 בְּרַ מִכְּפְנָא קִדְמָאָה דִּהְוָה
 בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם וַאֲזַל יִצְחָק לְוֵת
 אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶכָּא דְּפִלְשֶׁתִּי
 לְגִרָּר: ב וְאַתְגְּלִי לִיהָ יֵי וְאָמַר
 לָא תִּיחֹת לְמִצְרַיִם שְׂרִי
 בְּאַרְעָא דְּאִימַר לָךְ: ג דּוֹר
 בְּאַרְעָא הָדָא וִיחִי מִימְרֵי
 בְּסַעֲדָךְ וְאַבְרָכְנָךְ אֲרִי לָךְ וְלִבְנֶךְ
 אַתָּן יֵת כָּל אֲרַעְתָּא הָאֲלִין
 וְאַקִּיָּם [י"ג: וְאַקִּיָּם] יֵת קִיָּמָא
 דְּקִיָּמִית לְאַבְרָהָם אַבּוּךְ:
 ד וְאַסְגִּי יֵת בְּנֶךְ כְּכּוֹכְבֵי שְׁמֵיָא
 וְאַתִּין לִבְנֶךְ יֵת כָּל אֲרַעְתָּא
 הָאֲלִין וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנֶךְ כָּל
 עַמְמֵי אֲרַעָא: ה חֲלָף דְּקִמְבִּיל
 אַבְרָהָם לְמִימְרֵי וּנְטַר מִמֶּרְתָּ

רש"י

(לד) ויבז עשו. העיד הכמוז
 על רשעו שצוה עבדו של מקום:
 פרק כו (ב) אל תרד
 מצרימה. שהיה דעמו לרדת
 למצרים כמו שירד אציו צימי הרעב
 אמר לו אל תרד מצרימה שאתה
 עולה ממיתה ואין חולה לארץ כדאי
 לך: (ג) האל. כמו האלה:
 (ד) והתברכו בזרעך. אדם
 אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של

וַיֵּשֶׁת וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֹז עָשׂוּ אֶת־
 הַבְּכֹרָה: פ כו (א) וַיְהִי רָעַב
 בְּאֶרֶץ מִלְכָּד הָרַעַב הָרַאשׁוֹן
 אֲשֶׁר הָיָה בְּיָמֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ
 יִצְחָק אֶל־אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ־
 פְּלִשְׁתִּים גִּרָּרָה: (ב) וַיֵּרָא אֵלָיו
 יְהוָה וַיֹּאמֶר אֶל־תֵּרֶד מִצְרַיִמָּה
 שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ:
 (ג) גֹּדֵר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֵהִיָּה עִמָּךְ
 וְאַבְרָכְךָ כִּי־לָךְ וְלִזְרַעְךָ אֶתֵּן
 אֶת־כָּל־הָאֲרָצַת הָאֵל וְהַקְמֹתִי
 אֶת־הַשְּׂבַעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
 לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: (ד) וְהִרְבִּיתִי
 אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
 וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֶת כָּל־הָאֲרָצַת
 הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹיֵי
 הָאֲרָץ: (ה) עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע
 אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמִרְתִּי

ויקם וילך וַיִּכְּזֹב³⁰ עשו את הבכורה:
(פ) כו א ויהי רעב בארץ לבר
מהרעב הראשון שהיה בימי אברהם
וילך יצחק אצל³¹ אבימלך מלך של
פלשתים לגרר: ב וַיִּגְלֶה לוֹ ה' ויאמר
אל תרד למצרים שכן בארץ שאמר
לך: ג גור בארץ הזאת והיה³²
מאמרי בְּעֶזְרְךָ³³ ואברכך כי לך
ולבניך אתן את כל הארצות האלה
ואֲנִי אֶהְיֶה [י"ג: וַהֲקִמְתִּי³⁴] את
השבועה שנשבעתי לאברהם אביך:
והרביתי את בניך ככוכבי השמים
ונתתי לבניך את כל הארצות האלה
והתברכו בְּשֵׁל³⁵ בניך כל עמי
הארץ: ה חָלָה³⁶ שקיבל אברהם
למאמרי וישמור מִשְׁמֶרֶת³⁷ מאמרי

30. וַיִּכְזֹב פירושו כלה"כ - רש"י יחזקאל טז, כז. כז. 31. ראה להלן לט, טו. 32. לשון עתיד, ע"י ו' ההיפוך. 33. דברים לג, כג. 34. לעיל ו, יח ועוד. 35. כלה"כ קהלת ח, יד; וראה שם אב"ע: "ופירוש בְּשֵׁל" כמו בְּעֶזְרְךָ. 36. במדבר יח, כא לא. 37. ויקרא ח, לה ועוד.

(לד) וַיִּשָּׂא: [כוננתו] לשון בזיון (רש"י יחזקאל טז, כז), וכן בלשון הכתוב (שם כח, כד). אבל "כי דבר ה' בזה" (במדבר טו, לא), תרגם בלשון 'בסר' (ע' לחם ושמלה). פרק כו (א) אַבְיִמֶלֶךְ: כתב הרמב"ן שלדעת אונקלוס (לק' פסוק כח), הוא היה בנו של אבימלך שהיה בזמן אברהם (לעיל כ, ב). ועיין מש"כ לקמן (שם). (ג) וַאֲנִי אֶהְיֶה: פירש "וַהֲקִמְתִּי" לשון קיום. ולא פירש ל' העמדה (שתרגמו, וַאֲנִי אֶהְיֶה), כלומר, שיעשה ברית חדשה (אעפ"י שתרגם כן לעיל ו, יח; ועוד), מפני שכבר נשבע לאברהם. וע' ברמב"ן, שאף ש"אין צורך שיבטיח השם את יצחק שלא יעבור על השבועה שנשבע לאביו", מ"מ יש לפרש, שהכונה, שיקיים ביצחק עצמו, השבועה אשר נשבע לאברהם. [י"ג: וַאֲנִי אֶהְיֶה:] ל' העמדה. וכן תרגם "וַהֲקִמְתִּי" בכל מקום בתורה, ע' מש"כ לעיל בדבור הסמוך. ויש לבאר עפ"י מש"כ הרמב"ן, שאעפ"י שכבר נשבע לאברהם, רצה הקב"ה להשבע לכל אחד מן האבות וכו'. (ד) בְּנֶיךָ: בְּנֶיךָ. תרגם "בְּזֶרְעֶךָ" [ל' יחיד], בלשון רבים, כאילו היה כתוב זֶרְעֶךָ. ועוד תרגם "בְּזֶרְעֶךָ", בְּדִל בְּנֶיךָ, בגלל זרעך, ולא כרש"י שפי', אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק (מפרשים). (ה) חָלָה: ע' מש"כ לעיל (כב, יח). דְּקִבֵּילָה: ע' מש"כ לעיל (ג, יז). מִשְׁמֶרֶת מִימְרֵי: משמרת דברי. מה שאמרתי לשמור (שערי אהרן). וי"א, שעשה הרחקה ומשמרת שלא להכשל באזהרת התורה, כפירש"י מחז"ל (ר.י.ל.). ותיקון לשון הוא זה שלא יהא משמע "משמרת", שהקב"ה שומר (נפש הגר).

רש"י

יצחק וכן בכל המקרא וזה אז לכולן כך יצרך ישראל לאמר ישמך וגו' (בראשית מ"ח כ') ואף לענין הקללה מנינו כן והיתה האשה לאלה (צמדנר ה') שהמקלל שונאו אומר תהא כפלוגית וכן והנחתם שמכם לשבועה לצמירי (ישעיהו ס"ה) שהנשבע אומר תהא כפלוגי אם עשיתי כך וכך: (ה) שמע אברהם בקוֹלִי. כשנסייתי אותו: וישמור משמרת. גזרות להרחקה על אזהרות שצמורה כגון שניות לעריות ושצות לשצת (יצמות כה):

מִימְרֵי פְקוּדֵי קִימִי וְאוֹרִיתִי:
 [שני] ו ויתב יצחק בגרר:
 ז ושאלו אנשי אתרא על
 עֵסֶק אֶתְתִּיה וְאָמַר אַחַת
 היא ארי דחיל למימר אתתי
 דלמא יקטלונני אנשי אתרא
 על רבקה ארי שפירת חיזו
 היא: ח ויהוה בד סגיאנו ליה
 תמן יומיא ואסתכי אבימלך
 מלכא דפלשתאי מן חרפא
 וחזא והא יצחק מחיין עם
 רבקה אתתיה: ט וקרא אבימלך
 ליצחק ואמר ברם הא אתתך
 היא ואיכדין אמרת אחת
 היא ואמר ליה יצחק ארי
 אמרית דלמא אתקטיל עליה:

רש"י

מצותי. דברים שאלו לא נכתבו
 ראיון הן להטוות כגון גול
 וספיכות דמים: חקותי. דברים
 שיצר הרע ואומות העולם משיצין
 עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת
 שעטני שאין טעם בדבר אלא גזירת
 המלך וחקותיו על עבדיו:

ותורתיו. להציא תורה שזעל פה הלכה למשה מסיני (בראשית רבה): (ז) לאשתו. על אשתו
 כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ' י"ג): (ח) כי ארבו. אמר מעתה אין לי לדאוג מאחר שלא
 אנסוה עד עכשיו ולא נזהר להיות נשמר: וישקף אבימלך וגו'. ראהו משמש מטמו:

מִצוֹתַי חֻקוֹתַי וְתוֹרֹתַי: שְׁנֵי
 (י) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגֵרָר: (י) וַיִּשְׁאַלּוּ
 אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר
 אַחֲתִי הִוא כִּי יֵרָא לֵאמֹר אִשְׁתִּי
 פֶּן־יַהֲרֹגֵנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־
 רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מְרֵאָה הִוא:
 (ח) וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לּוֹ שָׁם הַיָּמִים
 וַיִּשְׁקֹף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים
 בְּעֵד הַחֲלוֹן וַיֵּרָא וְהִנֵּה יִצְחָק
 מִצְחֹק אֶת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:
 (ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק
 וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא
 וַאֲיֵךְ אָמַרְתָּ אַחֲתִי הִוא וַיֹּאמֶר
 אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמּוֹת

מעט צרי

(ז) עַל עֵסֶק אֶתְתִּיה: תרגם כאילו לשון הכתוב, "על דבר אשתו" (עיין לעיל יב, יז ומש"כ שם).
 וכן פירש"י (ורמב"ן לק' כז, מב), ש"לאשתו" פירושו, על אשתו (ע"כ). שאם היה פירוש

מִצְוֹתֵי חֻקוֹתֵי וְתוֹרוֹתַי: [שנ] ו וישב
יצחק בגרר: ו וישאלו אנשי המקום
על עַם אֲשֶׁתּוֹ ויאמר אֲחֻזָּה הִיא כִּי
יָרָא לֵאמֹר אֲשֶׁתִּי פֶן יִהְיֶה אֲנֹשִׁי
הַמָּקוֹם עַל רִבְקָה כִּי יִפְתָּ 38 מראה
היא: ה ויהי כִּאֲשֶׁר רָבּוּ 39 לו שם
הימים וישקף אבימלך מלך של
פלשתים מִן הַחֲלוֹן 40 ויִּרְא וְהִנֵּה
יצחק מִצְחָק עִם רִבְקָה אֲשֶׁתּוֹ:
ט ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך
הנה אשתך היא ואיך זה 41 אמרת
אֲחֻזָּה הִיא ויאמר לו יצחק כי אמרתי

38. לעיל יב, יא ועוד. 39. ראה לעיל ז, יז
ועוד. 40. בלשון המקרא מצינו מִשְׁגִּיחַ מִן
הַחֲלוֹנוֹת מִצִּיץ מִן הַחֲרָכִים (שה"ש ב, ט). לעיל
(ח, ו) תרגם אונקלוס 'חלון' בלשון 'פֶּנֶא', וגם
ביונתן מצינו פעם כך ופעם כך, וצ"ע.
41. 'וַאֲיִכְדִּין' - 'וַאֲיִךְ דִּין'.

המקרא ששאלו לרבקה עצמה, למה השיב יצחק
(באר בשדה). ועוד א"כ עיקר השאלה לא כתיבא
בקרא (משכיל לדוד). אֲחֻזָּה: לא תרגם כלה"כ
בכנוי, ע' מש"כ לעיל (יב, יג). דִּחָל: תרגם "ירא"
במקרא פעל עבר, וכן פ' האב"ע. שְׁפִירָת: עיין
מש"כ לקמן (כט, יז). חִיזו: וכן תרגם לעיל (יב, יא)
אצל שרה, אבל אצל רבקה לעיל (כד, טז), תרגם
(בנוסחאות מדוייקות), "שפירא למחזי", שפירושו,
לראות, כי היתה פנויה והיה אפשרי לראותה
לצרכי שידוכין (ביאורי אונקלוס). (ח) פֶּד: כֶּאֱשֶׁר.
ע' מש"כ לעיל (ו, א). פֶּד סְנִיאוֹ: תרגם כאילו
לה"כ, כאשר רבו. ו"כ" פירושו כאשר (ולא בגלל),
ו"ארכו" אינו לשון מידה כמו "ארך התיבה" (לעיל
ו, טו), אלא לשון ריבוי. וצ"ע שדרך אונקלוס
לתרגם "אריכות ימים" כלשון המקרא, כגון
"למען יאריכון ימך" (שמות כ, יב), שתרגומו, בדיל
דיורכון יומיך (עיין שערי אהרן). ואולי במקום שתרגם
כלשון הכתוב רצה שיהיה מובן ג"כ אריכות ימים

באריכות, כמו שאמרו בגמרא (שבת קה:), "ימים האריכו, שנים לא האריכו". וְאֲחֻזָּה:
לשון הבטה (רש"י שמות יד, כד). מִן: כמש"כ הרד"ק (ישעיהו לב, יד), שהמלה "בְּעֵד" יכולה
לבוא כענין אותיות השמוש, כמו כאן שהיא באה במקום האות מ' (ע"כ). אבל יש שתרגם
המלה "בְּעֵד" בְּאִפִּי (בפני), כלעיל (כ, יח), ויש שתרגם עַל, כלעיל (ז, טז), וכן בשמות (לב, ל),
"בעד חטאתכם", עַל חֻבִּיכוֹן (שערי אהרן). חֲרָכָא: כלשון הכתוב, "מציץ מן החרכים"
(שה"ש ב, ט) (ר"ש פרחון 'חרך'). ואעפ"י שבמקרא "חרכים" הם הקטנים, שמציצים בנקבים מה
שעושים בסתר (הגר"א שה"ש שם), ובתרגום (ע' תיב"ע שמות כב, א; וביונתן יהושע ב, טו ועוד), הם
גדולים כקומת איש, מ"מ י"ל שהם דומים, בזה שהם צרים מאד ביחס לחלונות העשויים
לאורה ואויר. מִחֲדִין: תרגום של "צחוק". ונראה שהכונה כאן, משתעשע. וכמו שכ' ר"י
בן ג'נאח, שהמלה "צחוק" בלשון הקודש יש לו כמה מובנים, לשון לעג, לשון שמחה,
לשון הוצאת קול שמחה, וגם לשון מעשי שעשוע (ע"כ). ויתכן שגם 'חוך' בארמית יש לו
הוראות אלו. ואין פירושו כאן לשון שמחה, מדלא תרגם 'חד' (עיין רש"י לעיל יז, יז). עִם:
"אֵת" יש לו גם הוראת עִם (ראב"ע שמות א, א) (ר.י.א.). (ט) וַאֲיִכְדִּין: מלה מורכבת, וַאֲיִךְ דִּין,
כלומר ואיך זה (מוסף הערוך ערך אכדין). אֲתִקְטִילָהּ: אֲהַרְגֶה. אעפ"י ש"אמות" במקרא משמע
באופן טבעי, ולכאורה היה צריך לתרגם 'אימות' (ע' רמב"ן שמות כא, כט), מ"מ בחר לתרגם

עָלֶיהָ: (י) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ מַה־
זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ כְּמַעַט שָׁכַב
אַחַד הָעָם אֶת־אִשְׁתְּךָ וְהִבֵּאתָ
עָלֵינוּ אִשָּׁם: (יא) וַיֵּצֵא אַבְיִמֶלֶךְ
אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנִּלְעַ
בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת:
(יב) וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהוּא
וַיִּמְצָא בִשְׁנָה הַהוּא מֵאָה
שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: שלישי
השלמת פסוקי הפרשה בסוף הגליון

י וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ מַה דָּא עֲבַדְתָּ
לָנָא כְּזַעִיר פּוֹן שָׁכִיב דְּמִיחָד
בְּעַמָּא עִם אֲתָתְךָ וְאִיתִיתָא
עֲלָנָא חוּבָא: יא וּפְקִיד אַבְיִמֶלֶךְ
יָת כָּל עַמָּא לְמִימַר דִּינִזְיִק
לְגִבְרָא הָדִין וּלְאֲתָתִיָּה
אֲתִקְטָלָא יִתְקַטִּיל: יב וַיִּזְרַע
יִצְחָק בָּאָרְעָא הַהִיא וְאִשְׁכַּח
בְּשָׂתָא הַהִיא עַל חַד מֵאָה
בְּדִשְׁעָרוֹהִי וּבְרַכִּיָּהּ יי: [שלישי]

רש"י

(י) אחד העם. המיוחד נעם זה
המלך: והבאת עלינו אשם.
אם שכז כזר הצאת אשם עלינו:
(יב) בארץ ההוא. אע"פ
שאֵינָה חֲסוּזָה כִּלְכָן יִשְׂרָאֵל עֲלֵמָה
כִּלְכָן שְׂעֵת הַגּוֹיִם (צראשית רבה):

בשנה ההוא. אע"פ שאֵינָה כְּתֻקָּה שֶׁהִיָּתָה שְׁנַת רַעְצוֹן (צראשית רבה): בארץ ההוא
בשנה ההוא. שֶׁהָיָה לָמָּה לֹאמַר שֶׁהָאָרֶץ קָשָׁה וְהַשְׁנָה קָשָׁה: מֵאָה שְׁעָרִים. שְׁלֹמֹדוֹה
כִּמָּה רָאוּיָה לַעֲשׂוֹת וּלְעֲשׂוֹתָהּ עַל אֲחַת שְׁלֹמֹדוֹה מֵאָה וּרְצוּמֵינוּ אֲמַרְנוּ לֹאמַר לֹאמַד זֶה לַמַּעֲשִׂוֹת הֵי:

מעט צרי

לפי הכונה, וכמש"כ לעיל (פסוק ז), "פן יהרגני אנשי המקום" (פ.א.). (י) כְּזַעִיר פּוֹן
שָׁכִיב: כְּמַעַט הָיָה קוֹרָה אֲשֶׁר שָׁכַב. כְּלֹמַר [נִאֲמַנָם לֹא קָרָה ש"שִׁכַּב אֶחָד הָעָם אֶת
אִשְׁתְּךָ, אֲבָל] הִיא צְפוּיָה שִׁיקְרָה. כְּתַב הַרְוֻקָּה (ע"ה, ברא' לא, כז) שֶׁהִמְלָה 'פּוֹן' בָּאָה לְבַרֵּר
הַמְלָה (ע"כ). וְכֵאֵן הִיא בָּאָה לְבַרֵּר הַמְלִים "כְּמַעַט שָׁכַב". וְזוֹ מְשִׁימוּשִׁי לְשׁוֹן אֲרָמִי, וְאֵין
כִּנְגֻדָּה מִלָּה בִּלְשׁוֹן הַכְּתוּב. וְע' מִש"כ לְקַמֵּן (לא, כז). וְהַרְוִצִים לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא לְשׁוֹן פֶּן,
יִתְקַשּׁוּ לְפָרֵשׁ תִּרְגוּם יב"ע בּוֹיִקְרָא (יא, מג), שֶׁתִּרְגֵּם 'דִּילְמָא תִּסְתַּאבּוֹן פּוֹן' (פ.א.). דְּמִיחָד
בְּעַמָּא: וְכֵן פִּירְשׁוּ רִש"י וְתִיב"ע, הַמִּיּוּחָד בְּעַם, זֶה הַמֶּלֶךְ. דָּל"כ "וְהִבֵּאתָ עָלֵינוּ אִשָּׁם"
מִיבְעֵי לִיָּה (רא"ם). אֲבָל אִם "אֶחָד הָעָם" הוּא הַמֶּלֶךְ, נִיחָא, שֶׁהוּא גְדוֹל שֶׁבְּכֹלָם, וְעַל עֲוֹנוֹ
יִהְיֶה נִתְפַּשֵּׂין כָּל אֲנָשִׁי מַלְכוּתוֹ. וְעוֹד, שֶׁהִמְלָה "הָעָם" מִיּוֹתֵר, שֶׁהוּל"ל "אִישׁ אֶחָד", או

שמא⁴² אָהָרָה עליה: ויאמר אבימלך מה זאת עשית לנו כמעט היה⁴³ [ש]שכב אשר מיוחד בָּעַם עם אשתך והבאת⁴⁴ עלינו אָשֶׁם: יא ויצו אבימלך את כל העם לאמר אשר יזיק לאיש הזה ולאשתו הרוג יִהְיֶה: יב ויזרע יצחק בָּאָרֶץ ההיא וימצא בשנה ההיא על אחד⁴⁵ מאה באשר שיערוהו ויברכהו ה':

[שלישי]

42. רש"י סוכה לח. ד"ה דלמא. 43. 'פון' משמש בתרגום לפעולה שהיתה יכולה להיות. 44. לשון עבר, שלא כטעמי המקרא ש'הבאת' הוא מלרע, לשון עתיד (ראה רא"ם). 45. להלן מב, טז ועוד.

"אחד" בלבד (באר בשדה). ועוד, מדקאמר בבירור "כמעט שכב", ואבימלך מנא ליה, אלא על עצמו התכוין (משכיל לדוד). ודלא כתרגום ירושלמי ורמב"ן (פסוק א) והרד"ק והחזקוני, שפירשו 'אחד מהעם'. עַם: ע' מש"כ לעיל (פסוק ח ד"ה עַם). וְאִיתִיתָא: כבר הבאת, לשון עבר, וכן פירש"י, ואין "וְהִבֵּאתָ" בלשון הכתוב, לשון עתיד (למרות שכן מוכיחים טעמי המקרא - עיין רא"ם), שהרי מיד כששכב בא האשם (גור אריה). (יא) דִּינִיָּק: ל' נָזַק. יש ול' נגיעה במקרא הכונה למה שנמשך מן הנגיעה, כמו, "בכל קדש לא תגע" (ויקרא יב, ד), שהוא אזהרה על האוכל (יבמות עה), כי כל אוכל צריך לנגוע (הכתב והקבלה שם טו, יב). (יב) עַל חֹד מָאָה בְּשִׁיעָרוֹהִי: "שְׁעָרִים" במקרא היא ל' שיעור ואומדן. וכפירוש רש"י, רשב"ם ואב"ע, שעשתה מאה פעמים ממה ששיערוהו. והיא מלה בלה"ק הנמצאת בספר משלי (כג, ז) (רמב"ם פיהמ"ש שקלים ד, ט; ראב"ע).

חידושי התרגום

המשך מעמוד ג

והדרש פה קרוב לשונית אל הפשט. שכן 'עתר' הכלי הוא "מְזַרְה" שבישעיה ל, כד (לרש"י לסוכה, ולרש"י ליבמות הוא 'רַחַת' הדומה בפעולתה למזרה ומזווגת לו בישעיה שם), נגזר מן זר"ה שנעוצה במשמעו הפיכה והקפה כמו יָר וקרוב אל סור, ועתירה במובן תפילה היא הפיכת הפנים והכוונת הלב אל השכינה. מהות התפילה, והמבדילה משאר שבחים או בקשות בעלמא, היא התנתקות תודעתית מן הסובב וסורה כביכול אל תוך היכל מלכו של עולם לעמוד לפניו. "כל תפילה שאינה בכוונה אינה תפלה" (רמב"ם הל' תפילה ד, טו). "ואמר", כותב רמב"ם בספר המצוות עשה ה, בציטוט ממדרש תנאים, שהציווי "יָאֲתוּ תַעֲבֹד", שהוא מצוות התפילה, (דברים ו, יג) משמעו "עבדהו במקדשו, כלומר ללכת שם להתפלל בו ונגדו", כי שם שכינה עלי אדמות. לפיכך עמידה נוכח המקדש היא לדעת רמב"ם בהל' תפילה א, ג, מפרטי חיוב התפילה מן התורה. וכך אם "נמצא [המתפלל]

עומד במזרח [מן המקדש], מחזיר פניו למערב; במערב, מחזיר פניו למזרח; בדרום, מחזיר פניו לצפון; בצפון, מחזיר פניו לדרום; נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד" (ברייטא ברכות ל, א).

באין מקדש משה השרוי במצרים עותר כלומר סר ופונה אל ה' בצאתו "מֵעַם פְּרָעָה" (שמות ח, כו) או "כִּצְאֲתִי אֶת הָעִיר" (שם ט, כט), ועל מיטת חוליו "יֵסֵב חֲזָקָהּוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה'" (ישעיה לח, ב; בדומה במלכים ב כ, ב). "סומא ומי שאינו יכול לכוון את הרוחות יכוון לבו כנגד אביו שבשמים" (ברכות לא, א), או בנוסח ירושלמי "כלפי למעלן" (ברכות ד, ה), כי הכל יודעים לכוון אל מעלה. בפסוקנו העתיר יצחק "לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ", "זה עומד בזווית זו ומתפלל וזו עומדת בזווית זו ומתפללת" כלשון רש"י, ושוב נלוותה אל כוונת הלב הסבה גופנית מן המרחב ושטף החיים לפנות ולהידחק אל פינה, לתת עיניהם למטה וליבם למעלה (ע"פ יבמות קה, ב) כאילו הם עומדים בשמיים (ע"פ רמב"ם הל' תפילה ה, ד).

עת"ר שייך אפוא לקבוצה הכוללת שורשים רבים דומים במבטא ובעלי אותיות מתחלפות שלכולם זיקה אל היפוך וסיבוב והיקף, כגון חת"ר, כת"ר, חז"ר, הד"ר, חצ"ר, חד"ר, אז"ר, עז"ר, ועוד. אפילו עֶשֶׂר נגזר אולי מחזרה וסיבוב, כי אין ספרות יותר מתשע ואחריהן חוזר המספר אל אחד.

שאר לשונות תפילה נגזרות ברובן מלשונות נפילה, אולי על יסוד הנפילה על אפיים, כאשר במשך הזמן זלגו הוראותיהן עד כל פנייה אל הקב"ה, אף בעמידה. מלבד 'תפילה' עצמה, מצינו 'תחינה' מלשון חנייה (שהיא נרדפת אל נפילה כמו "על פְּנֵי כָל אֶחָיו נָפַל", בבראשית כה, יח), 'חילוי' מלשון חלות, ואולי גם 'שיר' מלשון נשירה. אליהן מצטרפות 'צעקה' ו'זעקה' שמשמען הרמת קול. כל אלה חסרי בנין נפעל להורות על התקבלות התפילה: אין הקב"ה נפלל או נחנן או נחלה או נצעק. אבל הוא נעתר, בפסוקנו בבמקומות נוספים רבים במקרא (שמואל ב כא, יד; שם כד, כה; ישעיה יט, כב; עזרא ח, כג; דברי הימים א ה, כ; שם ב לג, יג; שם, יט). כי אֵל הפונים אליו נפנה הקב"ה, כעין שדרשו בספרי על הכתוב, "שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פָּנָיו ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר" (דברים טז, טז): "אם עושה אתה כל האמור בענין פונה אני מכל עסקי ואיני עוסק אלא בך". לכן "וַיַּעֲתֶר לוֹ ה'" מתורגם "וקביל צלותיה יי".

גם "צלי" בארמית נגזר מן פנייה, שכן 'צלוחא' היא ביסודה צידוד, קרובה אל 'צל' העברי, כמו "מיגנא כי מצלי שפיר דמי" (ברכות יג, ב) שפירושו "כשהוא מוטה על צידו מעט" (לשון רש"י שם).

אשר לרש"י, הוא כותב בד"ה ויעתר: "הרבה והפציר בתפלה". ובד"ה ויעתר לו: "נתפצר ונתפייס ונתפתה לו". נעשה פה שימוש מחוכם בו"וי ביאור משורשרות. ו"ו הביאור תופיע כאשר לניב טעון פירוש מוצע תחילה פשר מילולי, ואילו מחוברת ההוראה בהקשר הנידון. הו"ו באה תחת 'כלומר'. כגון ברש"י להלן כה, כב, על "וְיִתְרָצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה": "לשון ריצה... יעקב רץ ומפרכס לצאת". אין הכוונה שהיה רץ וגם מפרכס, אלא שהמשמע המילולי של "וְיִתְרָצוּ" הוא 'רצו', אולם עובר אינו רץ, ולכן מוסיף רש"י "ומפרכס" = 'כלומר מפרכס'. בסופו של דבר "ויתרוצצו" מורה רק שפרכסו ולא שרצו, ולפיכך כותב רש"י להלן, "עשיו מפרכס לצאת", בלי להזכיר ריצה. 'רץ' נעשה גשר להגיענו מן "וְיִתְרָצוּ" אל "מפרכס", ומשעשה את שלו הוא נעלם.

אף כאן "וְיִעְתָּר" הוא מילולית "הרבה" כלומר "הפציר". משגישר "הרבה" אל "הפציר" הוא פורח, ונעשתה הפצרה נרדפת אל עתירה ומשמעה המילולי. בדיבור הבא כבר מדלג רש"י על 'ריבוי' ופותח מיד ב'הפצרה', בהטיה הסבילה "נתפצר" המתאימה אל "וְיִעְתָּר" הסביל. אך "נתפצר" אינו תקני, כי אין לשורש פצ"ר בנין נפעל או התפעל. לכן מוסיף רש"י, "ונתפייס", שהשווה רצונו עם רצון העותר. ועדיין אין "נתפייס" משמיע שרק מחמת עתר וריבוי תחינות הסכים הקב"ה, כך שטרם כולכלה במלואה הוראת "וְיִעְתָּר". עד שנוסף כביאור משלים ואחרון, "ונתפתה", כביכול לא יכל עוד לעמוד בעומס השידולים.

אילו העזתי הייתי מעלה רעיון שלפיכך נולד עשיו עם יעקב, שהשעה עוד לא הבשילה להיות מיטתו של יצחק שלמה, אבל כפו כביכול את בעל המפתח.

המשך מעמוד ז

כמוסיף על דבריהם יצוין שבפרסית צִיד הוא נַחְשִׁיר, וממנה פשטה המילה למספר שפות עתיקות, ביניהן הינדית, קורדית, ארמנית, וכנראה גם ארמית. היא מופיעה כצורתה במגילת 'בני אור', ממגילות ים המלח, בה חזו או הזו "יום נפול בו כיתיים [ב]קרב ונחשיר חזק". "נחשירכן" הוא אפוא צִיד מומחה.

ניתן לשער שיש ל"נחשיר" זיקה אל חֲשָׁרָה המקראית, מן "חֲשָׁרָת מִים עֲבִי שְׁחָקִים" (שמואל ב כב, יב), שהיא לרש"י כברה, או קשר בדומה אל "חֲשָׁרִיהֶם" של אופני המכוונות (מלכים א ז, לג), ואולי ביסודה חֲשָׁרָה היא רשת עשויה קשרים. המלאך הממונה על הגשמים קורא למאגר המים העליונים, "חשור מימך" (תענית כה, ב), והעננים "מחשרות מים על גבי קרקע" (שם ט, ב), מרססים את המים לטיפות כאילו העבירם דרך כברה או רשת צפופה ומזלפן מטה.

אשר לאות כ"ף שלפני נו"ן סופית של "נחשירכן", שמא היא משקפת גלגול מוקדם של 'נחשיר' הפרסית, 'נחושכירה', אשר ממנה נגזרה הארמית בשיכול קל.

ובתענית י, א: "אמר מר: ממתקין הן (מי האוקיינוס הנשאבים למעלה) בעבים (והם חוזרים ומומטרים כגשם שתי). מנליה? דאמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן, כתיב 'חֲשָׁכָת מִים עֲבִי שְׁחָקִים' (תהלים יח, יב), וכתיב 'חֲשָׁרָת מִים עֲבִי שְׁחָקִים'; שקול כ"ף ושדי ארי"ש, וקרי ביה 'חכשרת'. רש"י ותוספות מפרשים ש'חכשרת' הנוצרת מצירוף הכ"ף אל "חֲשָׁרָת" רומזת להכשרה, וכנראה יש לקרואה בהקלת החי"ת עד שתשתמע כה"ה. העבים מכשירים את המים כלומר מתקנים אותם לשתייה.

אלא שקשה מעט מניין הדרור להטיל את הכ"ף לפני השי"ן ולא במקום מקביל לזה שממנו באה, אחר השי"ן, כפשטות לשון הגמרא ששמים כ"ף אצל רי"ש. היה מסתבר לכאורה שאת האותיות המתחלפות תחפיף הדרשה זו על זו ותצמידן יחד. לולי הבנת רש"י ותוספות שמא יש לגרוס 'חשכרת' או 'חשרכת', עניין צידה ולכידה ברשת כעין בפרסית הקדומה והארמית של אונקלוס. העבים צדים את מי הים הפראיים ועושים מהם מטעמים.

המשך מעמוד ט

על רבקה נאמר למעלה, "וַתֵּלֶךְ לְדֶרֶשׁ אֶת ה'" (כה, כב), וגם הבין אונקלוס שהלכה למקום שלומדים בו להתנהג על פי תורה, שכן תירגם, "ואזלת למתבע אולפן מן קדם יי"; ראה ב'מעט צרי' שם. פה ולמעלה זהות ה"אֲהִלִים" ומקום המדרש עם "אֲהִלֵי שֵׁם" מפורש בתרגום המיוחדס ליונתן: פה "ויעקב גבר שלים בעובדוי ומשמש בבית מדרשא דעבר", ולמעלה "ואזלת לבי מדרשא דשם רבא". ויפה דקדק לייחס את הבית לשם אצל רבקה ולעבר אצל יעקב. שכן

לפי התיארוך בבראשית פרק יא, שם היה בחיים בשנה שרביקה ילדה והתעתד לחיות עוד חמישים שנה. נמצא שמת שם שלש עשרה שנה לפני שברח יעקב בגיל ששים ושלש מפני עשיו אחיו. עד שברח, וכל ארבע עשרה שנה שהיה יעקב "מוטמן" בבית האולפן, כלשון הגמרא במגילה יז, א, עמד עבר בראש, והוא מת רק שנתיים לאחר שקם יעקב והלך לחרן. לפיכך במגילה שם אמנם קראו למקום "בית עבר", ולכן ראה המיוחס ליונתן את יעקב משמש "בבית מדרשא דעבר".

בנו של שם אַרְפַּכְשָׁד ונכדו שֶׁלַח שניהם מתו בחייו ולפיכך החליפו עבר נינו. כנראה משום כך רגילים המדרשים לייחס את הישיבה אל "שם ועבר", מפני שהיכרנוה בהקשר של רביקה בראשות שם, ובהקשר של יעקב בראשות עבר.

כאן ראוי להידרש אל סוגיית הסימנים המובהקים לעבודת ה' מתקיימת בארץ כנען בימי אברם במקביל למפעלו וכנראה מלפני בואו. מלבד אוהליו של יעקב והמדרש של רביקה, מצינו את אברהם רואה "אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֵק" (כב, ד), הוא "הַמָּקוֹם" אשר יעקב יפגע בו (כח, יא). מספר חוקרים העירו ש'מאקאם' הוא בית פולחן בערבית, ומסתבר של'מקום' בעברית יש לפעמים הוראה דומה. יעקב הגיע לעת ערב אל מה שחשב מקדש אלילי נטוש. "וַיִּקַּח מֵאֲבָנֵי הַמָּקוֹם", אבן מן המבנה המתפורר, "וַיִּשֶׁם מֵרֹאשְׁתּוֹ וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא" (שם), בתוכו למסתור. ומשחלם מה שחלם, הקיץ ואמר, "אָבֵן יֵשׁ ה'", אלקי אמת, "בַּמָּקוֹם הַזֶּה", ומתברר שהבנין היה בית תפילה לו יתברך, "וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי" (שם, טז). וַיִּירָא שְׁמֵא מֵעַל, "וַיֹּאמֶר מֶה נֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה; אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים זֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם" (יז). לכן "וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׁם מֵרֹאשְׁתּוֹ וַיִּשֶׁם אֹתָהּ מִצֶּבֶה וַיִּצֹק שָׁמֶן עַל רֹאשָׁהּ" (יח), להשיבה לקדושתה. "וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר" (כ) ש"הָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמְתִי מִצֶּבֶה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים" (כב), ויחזור "הַמָּקוֹם" לייעודו הקודם. מבואר מכולם הוא הכתוב, "וּמַלְכִי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לָחֶם וַיֵּינן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֲלִיּוֹן. וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֲבָרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן קָנָה שָׁמַיִם וְאָרֶץ. וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרִיךְ בִּידֶךָ וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֶׂה מְכֹל" (יד, יח-כ). אברהם אבינו הלא נבחר לפרסם בעולם את אמונתו באלוק אחד. הוא יצא מסביבה אלילית, "תָּרַח אָבִי אֲבָרָהָם וְאָבִי נָחוֹר וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (יהושע כד, ב), והגיע אל סביבה אלילית, והיה קורא לבדו "בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם" (בראשית כא, לג). "כל העולם כולו

מעבר אחד והוא מעבר אחד" (בראשית רבה מב, ח), עד שאלוקיו נקרא תדיר "אלהי אברהם" ולימים "אלהי העברים", כאילו אין לו יתברך עובדים אחרים. והנה כהן בארץ כנען לאלוקים אמת, והוא מברך את אברהם, ואברהם מפריש לו מעשר משל היה של אברהם חול ושל מלכי צדק קודש. מה אפוא חידש אברהם? על כך השיבו בנדרים לב, ב, ש"מלכי צדק", כלשון רש"י לבראשית על אתר, "הוא שם בן נח"; וראה בראשית רבה כו, ד, ו-מד, ח, ובמדבר רבה ד, ו. נח בירך את בניו, "יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם" (בראשית ט, כז), והרי ששם נועד לשירות השכינה. והיה שם מכהן לפי ברכת אביו וציוויו, אך לא השכיל לייסד שושלת עובדים, אלא הוא גופו שרד בשלו עד אחרי ימי אברהם, בעוד צאצאיו הלכו ושכחו את ה'. רבקה עוד יכולה לשאול את פיו, אבל בית התפילה שבנה נעזב. וכך דרשו בנדרים שם, מדכתיב "והוא כהן לאל עליון"; "הוא כהן ואין זרעו כהן". עד ש"קרא הדרות מראש" (ישעיה מא, ד) "העיר ממזרח" (שם, ב) את אברהם, "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'" (בראשית יח, יט).

שמו של הקב"ה בפי מלכי צדק הוא "אל עליון", וכינויו "קנה שמים וארץ". שכן שם שמע אלוקים מקים ברית אחר המבול "אתכם ואת זרעכם אחריכם ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף בהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל חית הארץ... ביני ובין כל בשר אשר על הארץ" (בראשית ט, ט-יז); אדם ובהמה וכל חי בצד אחד, ושכנגדם בשמיים "הישוב על חוג הארץ וישביה כחגבים" (ישעיה מ, כב). את "קנה" רגילים לפרש 'בורא' או 'עושה', אבל שמא קרוב המשמע יותר אל 'מכונן' או 'מושיב על כנו', כבהקבלה, "הלוא הוא אביך קנה הוא עשך ויכננה" (דברים לב, ו; השווה אבות ו, י, שם למדו מן "מקדש ה' פוננו ידיך" בשמות טו, יז, שבית המקדש הוא "קנין"). שם לא נכח בבריאת העולם, אבל היה עד לכינונו מחדש ומיסודו בל ימוט, כאשר אמר ה', "עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחרם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו" (בראשית ח, כב).

ואילו עם אברהם נתן ה' "בריתי ביני ובינה" (יז, ב), ומאז "אלהים קרבים" אלינו (דברים ד, ז). עם הסבת שם אברם אל אברהם, כביכול הסב הקב"ה גם את שמו שלו: לא עוד "אל עליון" אלא "אלהי אברהם" ו"אלהי ישראל". הקב"ה יורד "להצילו" (שמות ג, ח) ותיכף הוא ישכון "בתוכם", והנה מתממשת ברכת נח באמת.

אף קודם הברית ומלבדה הכיר אברהם שהקב"ה הוא "בעל הבירה" (בראשית רבה לט, א), כביכול דר בתוכה ולא רק מעליה, והיה קורא גם לנכרים שיכירו ב"ה' אל עולם", כביכול נמצא בו ומעורב בו.

ואחר שפקד ה' את אברם, "קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה כי לך אתננה" (בראשית יג, יז), באה מלחמה והחלו כיבושיו. "ויצא מלך סדם לקראתו אחרי שובו מהפכות את כדרלעמר ואת המלכים אשר אתו" (יד, יז), ובמחווה מלכותי, "ויאמר מלך סדם אל אברם תן לי הנפש והרכש קח לך" (שם, כא). ואברם משיבו, "לא תאמר אני העשרתי את אברם" (כג), כי אני אברם אדני הארץ האמתי. נלווה אל מלך סדם בא שם מרחוק, משלם עירו שלא מערי הכיכר, להודות לאברם נכדו שמעתה הברכה היא שלו, כמו ששם עצמו התברך מנח אביו לסגלו לה, וכמו שיצחק יברך את יעקב לבררו כממשיך השושלת. אלא שתפסו את שם בנדרים שם על שהקדים "ברכת עבד לברכת קונו". אפשר שעומק כוונתם הוא שאילו בירך שם כסדר קודם את ה' ואחריו את אברם, היה משתמע שאברם יתברך מה' מקור הברכה. אך בהקדימו את ברכת אברם עשה עצמו אב לאברם ובעל הברכה לתתה לו, בעוד אל נכון כבר התברך אברם הישר מפי ה', וכבר נבחר בזכותו שלו להיות מרכבה לשכינה אף על כרחו של שם.

בפרשת מלחמת המלכים לא נקרא שם בשמו העתיק כי לא בא הכתוב לספר מעלליו. כבר בטל כבודו הראשון כבחיר בניו של נח, ואין אברם כפוף לו אלא גדול ממנו, והוא מלך על עיר אחת בארץ שניתנה לאברם. והעיר מאחז אחרון של זרע שם המתנוונים, אשר ישבו בארץ מקדם אבל היו הולכים ונכבשים לכנעני (ראה רש"י לבראשית יב, ו), עד שבא אברהם לרשתה.

("מלך שלם" הוא לאונקלוס "מלכא דירושלים"; השווה בראשית רבה מג, ו. נימוקו מן הנאמר בתהלים עו, ג, "ויהי בשלם סבו ומעונתו בציון". רק העיר הקדושה בטבורו של עולם לא נפלה מעולם לרשות הכנעני.)

מעט צרי - מילואים

פרק כה

כז) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ
יָדַע צֵיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם
יָשֵׁב אֲהָלִים:

וַרְבִּיאוּ עוֹלִימָיָה וְהָוָה עֲשׂוֹ גִבֹּר נָחֵשׁ
יָרָן גִּבֹּר נָפִיק חָקֵל וַיַּעֲקֹב גִּבֹּר שְׁלִים
מְשִׁימֵי שֵׁנִי בֵּית אֶלְפָּנָה:

נָחֵשׁ יָרָן: עיין באור זרוע (ב"ב פ"ח אות
קמט), שיש לגרוס "נח שידכן" [באות
ד'], ופירושו, לשון שקט, "ותשקוט

הארץ", תרגומו, ושדוכת ארעא (שופטים
ה, לא), שהיה נח שקט, ובטל (ע"כ).
[ולכן נקרא המזווג "שדכן", שהמנוחה
האמיתית לאשה היא בבית בעלה (עיין
במיוחס לר"ן שבת יב.)]. נמצא בספרי
הקבלה שלשמשון היה נצוץ מעשו
הרשע, ובזה מובן הרבה דברים...
ומהם מה שהכה פלישתים שוק על ירך
(שופטים טו, ח), וזה היה לתקן סוד
"נחשירכן" של עשו (ליקוטי שושנים לרבי
שמשון מאוסטרפולי, דף ז.).

השלמת הפרשה (לתועלת השימוש בחומש בקריאת התורה)

(יג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלֹּךְ וַגְּדַל עַד כִּי־גָדַל מָאֹד: (יד) וַיְהִי־לֹ מְקַנְה־צֹאן וּמְקַנְה בָּקָר וַעֲבָדָה רַבָּה וַיִּקְנֹאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: (טו) וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבָדֵי אָבִיו בְּיָמֵי אֲבֹרָהֻם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עָפָר: (טז) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עֲצַמָּת מִמֶּנּוּ מָאֹד: (יז) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחֲל־גֶרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם: (יח) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר | אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיָמֵי אֲבֹרָהֻם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אֲבֹרָהֻם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת בְּשֵׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו: (יט) וַיַּחְפְּרוּ עֲבָדֵי־יִצְחָק בְּנַחֲל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: (כ) וַיְרִיבוּ רַעֲי גֶרָר עִם־רַעֲי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ: (כא) וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֲרֵת וַיְרִיבוּ גַם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטִנָּה: (כב) וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרֵת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עָתָה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ בָאָרֶץ: רַבִּיעִי (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שֶׁבַע: (כד) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֻם אָבִיךָ אֶל־תִּירָא כִּי־אַתָּה אֲנֹכִי וּבִרְכָתִיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת־זֶרְעֶךָ בְּעֵבֹר אֲבֹרָהֻם עֲבָדֵי: (כה) וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיִּטֶּשֶׁם אֱהֱלֹו וַיִּכְרוּ־שָׁם עֲבָדֵי־יִצְחָק בְּאֵר: (כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הַלֵּךְ אֵלָיו מִגֶּרָר וְאַחֲזֹת מִרְעֵהוּ וּפִיכָל שֶׁר־צִבְאוֹ: (כז) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מְדוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שְׂנֹאתֶם אֹתִי וַתִּשְׁלַחוּנִי מֵאֲתָכֶם: (כח) וַיֹּאמְרוּ רָאוּ רֹאֵינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה | עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אֱלֹה בְּיֹנֹתֵינוּ בְּיִנְיָנוּ וּבִינְךָ וּנְכַרְתָּה בְּרִית עִמָּךְ: (כט) אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגְעֵנוּךְ וְכַאֲשֶׁר עֲשִׂינוּ עִמָּךְ רַק־טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֵתָה עִתָּה בְּרוּךְ יְהוָה: חֲמִישִׁי (ל) וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (לא) וַיִּשְׁכְּמוּ בִבְקָר וַיִּשְׁכְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיִּשְׁלַחֶם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מֵאֵתוֹ בְּשָׁלוֹם: (לב) וַיְהִי | בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּבְאֹל עֲבָדֵי יִצְחָק וַיִּגְדּוּ לוֹ עַל־אֲדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצְאָנוּ מַיִם: (לג) וַיִּקְרָא אֵתָה שְׁבַעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ס (לד) וַיְהִי עֲשׂוֹ בֶן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחַתִּי וְאֶת־בְּשֵׁמֹת בַּת־אֵילָן הַחַתִּי: (לה) וַתְּהִי־יְמֵי מֵרַת רוּחַ לִיִּצְחָק וּלְרַבְּקָה: ס כז (לז) וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מִרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשׂוֹ | בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנְנִי: (לח) וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקֵנְתִי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי: (לט) וַעֲתָה שְׂאֵ־נָא כְּלִיד תְּלִיד וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צִיד צִידָה: (מ) וַעֲשֶׂה־לִּי מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֲהַבְתִּי וְהִבִּיֵּאָה לִּי וְאֶכְלָה בְּעֵבֹר תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי בְּטָרֶם אָמוּת: (מא) וּרְבֵקָה שָׁמַעַת בְּדַבַּר יִצְחָק אֶל־עֵשׂוֹ בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֲשׂוֹ הַשָּׂדֶה לְצוּד צִיד לְהִבְיֹא: (מב) וּרְבֵקָה אָמְרָה אֶל־עֵקֶב בְּנָה לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשׂוֹ אַחִיךָ לֵאמֹר:

(ו) הָבִיִּיָּה לִי צִיד וְעִשָּׂה־לִּי מִטַּעַמִּים וְאֹכְלָה וְאִבְרַכְכָּה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי:
 (ח) וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לֵאשֶׁר אֲנִי מַצְוָה אֹתְךָ: (ט) לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאֵן וְקַח־לִי מִשָּׁם
 שְׁנֵי גְדֵי עֹזִים טָבִים וְאִעֲשֶׂה אֹתָם מִטַּעַמִּים לְאָכִידָּה כַּאֲשֶׁר אָהָב: (י) וְהִבֵּאתָ לְאָכִידָּה
 וְאָכַל בְּעֶבֶר אֲשֶׁר יִבְרַכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ: (יא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רַבְּכָה אִמּוֹ הֵן עָשׂוֹ אָחִי
 אִישׁ שָׂעִר וְאֲנֹכִי אִישׁ חָלָק: (יב) אוּלַּי יִמְשְׁנֵנִי אָבִי וְהִיִּיתִי בְּעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּעַ וְהִבֵּאתִי
 עָלַי קָלָלָה וְלֹא בִרְכָה: (יג) וְהִתְאַמֵּר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קָלָלְתָּהּ בְּנִי אֵךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֶךְ
 קַח־לִי: (יד) וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מִטַּעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהָב אָבִיו: (טו) וַתִּקַּח
 רַבְּכָה אֶת־בְּגָדֶיהָ עָשׂוֹ בְּגֵה הַגָּדֹל הַחֲמֹדֶת אֲשֶׁר אָתָּה כּוֹפֶת וּתְלַבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּגֵה
 הַקָּטָן: (טז) וְאֵת עֶרְתָּ גְדֵי הָעֹזִים הַלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֻלְקֹת צִוְּאוּרָיו: (יז) וַתִּתֵּן
 אֶת־הַמִּטַּעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשְׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּגֵה: (יח) וַיָּבֵא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר
 אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי מִי אָתָּה בְּנִי: (יט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עָשׂוֹ בְּכֹרֶךְ עֲשִׂיתִי
 כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוֹם־נָא שָׁכֵה וְאֹכְלָה מִצִּידִי בְּעֶבֶר תִּבְרַכְנִי נִפְשָׁךְ: (כ) וַיֹּאמֶר
 יִצְחָק אֶל־בָּנָו מַה־זֶּה מַה־רַּת לְמַצָּא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִפְנֵי:
 (כא) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גִּשָּׂה־נָּא וְאִמְשָׁךְ בְּנִי הֵאֱתָה זֶה בְּנִי עָשׂוֹ אִם־לֹא:
 (כב) וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשְׁהוּ וַיֹּאמֶר הִקְלָ קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדִים יָדֵי עָשׂוֹ:
 (כג) וְלֹא הִבִּיּוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו בְּיָדֵי עָשׂוֹ אָחִיו שְׁעֶרֶת וַיִּבְרַכְהוּ: (כד) וַיֹּאמֶר אָתָּה זֶה בְּנִי
 עָשׂוֹ וַיֹּאמֶר אָנִי: (כה) וַיֹּאמֶר הַגִּשָּׂה לִי וְאֹכְלָה מִצִּיד בְּנִי לְמַעַן תִּבְרַכְךָ נִפְשִׁי וַיִּגַּשׁ לוֹ
 וַיֹּאכֹל וַיָּבֵא לוֹ יֵין וַיִּשְׁתְּ: (כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גִּשָּׂה־נָּא וּשְׁקָה־לִּי בְּנִי: (כז) וַיִּגַּשׁ
 וַיִּשְׁק־לוֹ וַיֵּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיִּבְרַכְהוּ וַיֹּאמֶר רֵאָה רֵיחַ בְּנִי כְרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרַכוּ
 יְהוָה: שְׁשִׁי (כח) וַיִּתֵּן־לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ:
 (כט) יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֲמִים הִנֵּה גְבִיר לְאֹחֶיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנִי
 אִמְךָ אֲרִירָךְ אֲרֹר וּמְבֹרָכָךְ בְּרוּךְ: (ל) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבָרֶךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי
 אֵךְ יֵצֵא יֵצֵא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וַעֲשׂוֹ אָחִיו בָּא מִצִּידוֹ: (לא) וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא
 מִטַּעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכֹל מִצִּיד בָּנָו בְּעֶבֶר תִּבְרַכְנִי נִפְשָׁךְ:
 (לב) וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אַתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בְּנֶךְ בְּכֹרֶךְ עָשׂוֹ: (לג) וַיַּחֲרִד יִצְחָק
 חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מָאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֶפְּוֹא הוּא הַצֵּד־צִיד וַיָּבֵא לִי וְאָכַל מִכָּל בְּטָרָם
 תָּבוֹא וְאִבְרַכְהוּ גַם־בְּרוּךְ יְהוָה: (לד) כִּשְׁמַע עָשׂוֹ אֶת־דְּבָרֵי אָבִיו וַיַּצְעַק צַעֲקָה גְּדֹלָה
 וּמְרָה עַד־מָאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרַכְנִי גַם־אֲנִי אָבִי: (לה) וַיֹּאמֶר בָּא אֲחִידָּה בְּמִרְמָה וַיִּקַּח
 בְּרַכְתְּךָ: (לו) וַיֹּאמֶר הִכִּי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים אֶת־בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה
 עָתָה לָקַח בְּרַכְתִּי וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אֶצְלָתָ לִי בְרַכָּה: (לז) וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לַעֲשׂוֹ הֵן גְּבִיר

שָׁמַתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֲחִיו נָתַתִּי לְךָ לְעֹבְדִים וְדָגַן וְתִירֹשׁ סִמְכָתִּיו וְלִכְהָ אֶפְּוֹא מֶה
 אֶעֱשֶׂה בְּנִי: (לח) וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ אֶל־אֲבִיו הַבְּרָכָה אֲחַת הוּא־לָךְ אֲבִי בְּרַכְנִי גַם־אֲנִי אֲבִי
 וַיֵּשֶׁא עֲשׂוּ קָלֹ וַיִּבְּךְ: (לט) וַיַּעַן יִצְחָק אֲבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנִּי הָאָרֶץ יִהְיֶה
 מוֹשְׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל: (מ) וְעַל־חֲרָבְךָ תַּחֲיֶה וְאֶת־אֲחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כְּאִשְׁרֵךְ
 תִּרְדִּי וּפְרֻקָּתָ עָלָי מֵעַל צִוְּאָרְךָ: (מא) וַיִּשְׁטֹם עֲשׂוּ אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ
 אֲבִיו וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ בָלְבֹו יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִל אֲבִי וְאַהֲרֹגָה אֶת־יַעֲקֹב אֲחִי: (מב) וַיִּגְדֹּ לְרִבְקָה
 אֶת־דְּבָרֵי עֲשׂוּ בְּנֵה הַגָּדֹל וְתִשְׁלַח וְתִקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן וְתֹאמַר אֵלָיו הִנֵּה עֲשׂוּ
 אֲחִיךָ מִתְּנַחֵם לָךְ לְהַרְגָּךְ: (מג) וְעַתָּה בְּנִי שִׁמְעֵה בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לָךְ אֶל־לְבָן אֲחִי
 חָרָנָה: (מד) וַיִּשְׁכַּת עִמּוֹ יָמִים אַחָדִים עַד אֲשֶׁר־תֵּשׁוּב חֶמֶת אֲחִיךָ: (מה) עַד־שׁוּב
 אֶפְּ־אֲחִיךָ מִמֶּךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לֹא וְשָׁלַחְתִּי וְלִקְחָתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֲשָׁכַל
 גַּם־שְׂנִיכֶם יוֹם אֶחָד: (מו) וְתֹאמַר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קִצְתִּי בְּחַיִּי מִפְּנֵי בָנוֹת חַת
 אִם־לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חַת כְּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים: כֹּחַ (מז) וַיִּקְרָא
 יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיִּבְרַךְ אֹתוֹ וַיְצִיְהוּ וַיֹּאמֶר לֹא לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן: (מח) קוּם
 לָךְ פְּדִינָה אֲרָם בֵּיתָה כְּתוּבָל אֲבִי אֲמֹךְ וְכַח־לָךְ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבָן אֲחִי אֲמֹךְ:
 (א) וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֹתְךָ וַיִּפְרֹךְ וַיִּרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים: (ו) וְיִתֶּן־לָךְ אֶת־בְּרַכַּת
 אֲבִרָהֶם לָךְ וְלִזְרַעְךָ אֲתָךְ לְרִשְׁתָּךְ אֶת־אֶרֶץ מִגְרִיד אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: שְׁבִיעִי
 (ה) וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיִּלְךְ פְּדִינָה אֲרָם אֶל־לְבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי אֲחִי רִבְקָה
 אִם יַעֲקֹב וְעֲשׂוּ: (י) וַיֵּרָא עֲשׂוּ כִי־בְרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשָׁלַח אֹתוֹ פְּדִינָה אֲרָם
 לְקַח־לֹו מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצִו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן:
 מִפְּטוּר (י) וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אֲבִיו וְאֵל־אִמּוֹ וַיִּלְךְ פְּדִינָה אֲרָם: (יב) וַיֵּרָא עֲשׂוּ כִי רָעוֹת
 בָּנוֹת כְּנַעַן בָּעִינֵי יִצְחָק אֲבִיו: (יג) וַיִּלְךְ עֲשׂוּ אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מַחֲלָת |
 בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אַחֹת נָבִיּוֹת עַל־נָשָׁיו לֹא אִשָּׁה: ס

הפסרת תולדות (מלאכי א, א - ב, ז)

א (א) מִשָּׂא דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מְלָאכִי: (ב) אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אָמֵר יְהוָה וְאִמְרָתֶם בְּמֶה
 אֶהְבֵּתֶנּוּ הַלּוֹא־אֵח עֲשׂוּ לְיַעֲקֹב נָא־יְהוָה וְאֶהֱבֵ אֶת־יַעֲקֹב: (ג) וְאֶת־עֲשׂוֹ שְׁנֹאתִי וְאִשִּׁים אֶת־הָרִיו
 שְׁמָמָה וְאֶת־נִחְלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְּבָר: (ד) כִּי־תֹאמַר אֲדוֹם רִשְׁשֵׁנוּ וְנִשּׁוּב וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת הִמָּה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹם וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם:
 (ה) וְעֵינֵיכֶם תִּרְאִינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדֹל יְהוָה מֵעַל לְגְבוּל יִשְׂרָאֵל: (ו) בֶּן יִכְבַּד אֵב וְעַבְדֵּי אֲדֹנָיו
 וְאִם־אֵב אֲנִי אִיָּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אֲנִי אִיָּה מוֹרָאִי אָמֵר | יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַקְּהִנִּים בּוֹזֵי שְׁמִי
 וְאִמְרָתֶם בְּמֶה כּוֹיְנוּ אֶת־שְׁמִי: (ז) מְגִישִׁים עַל־מוֹבְחֵי לֶחֶם מִגָּאֵל וְאִמְרָתֶם בְּמֶה גִּאֲלוֹךְ בְּאִמְרָתֶם

שִׁלַּחַן יְהוָה נְבוֹהָ הוּא: (ח) וְכִי־תִגִּישׁוּן עוֹר לִזְבַּח אֵין רָע וְכִי תִגִּישׁוּ פֶסֶח וְחִלָּה אֵין רָע הִקְרִיבֶהוּ
 נָא לַפֶּחֶתֶד הִירָצֵד אוֹ הִישָׂא פְּנִיד אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (ט) וְעַתָּה חֲלוּ־נָא פְּנִי־אֵל וַיַּחֲנֶנּוּ מִיַּדְכֶּם
 הִיתָה זֹאת הִישָׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (י) מִי גַם־בָּכֶם וַיִּסְגֹּר דְּלֹתֵיהֶם וְלֹא־תֵאֲרוּ מִזִּבְחֵי
 חֲנֹם אֵין־לִי חֶפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אַרְצָה מִיַּדְכֶּם: (יא) כִּי מִמְּזוֹרַח־שָׁמֶשׁ
 וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שָׁמַי בְּגוֹיִם וּבְכָל־מְקוֹם מְקַטֵּר מִגִּישׁ לְשָׁמַי וּמִנְחָה מְהוּרָה כִּי־גָדוֹל שָׁמַי בְּגוֹיִם
 אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (יב) וְאַתֶּם מְחַלְלִים אוֹתוֹ בְּאַמְרֹכֶם שִׁלַּחַן אֲדֹנִי מִגָּאֵל הוּא וְנִיבֹ נְבוֹהָ אֲכָלוֹ:
 (יג) וְאַמְרֹתֶם הִנֵּה מִתְּלָאָה וְהַפְּחֵתֶם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבֵּאתֶם גָּזוֹל וְאַת־הַפֶּסֶח וְאַת־
 הַחֹלֶלָה וְהִבֵּאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הָאַרְצָה אוֹתָהּ מִיַּדְכֶּם אָמַר יְהוָה: ס (יד) וְאַרְוֹר נֹכַח וַיֵּשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר
 וְגֵדֵר וְזֹבֵחַ מִשְׁחַת לֹאֲדֹנִי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אֲנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשָׁמַי נוֹרָא בְּגוֹיִם: כ (טו) וְעַתָּה
 אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים: (טז) אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ עַל־לֵב לִתֵּת כְּבוֹד לְשָׁמַי אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמַּאֲרָה וְאַרְוֹתִי אֶת־בְּרִכּוֹתֵיכֶם וְגַם אֲרוֹתֶיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׁמַי
 עַל־לֵב: (יז) הִנְנִי גֹעַר לָכֶם אֶת־הַזֹּרַע וְזִרְתִּי פָּרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פָּרֶשׁ חֲגִיכֶם וְנִשָּׂא אֶתְכֶם אֲלָיו:
 (יח) וַיִּדְעֻתֶם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לֵהוֹיֹת בְּרִיתִי אֶת־לֹוֹי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (יט) בְּרִיתִי
 | הִיתָה אֵלָיו הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם וְאַתֶּנֶם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שָׁמַי נָחַת הוּא: (כ) תּוֹרַת אֶמֶת הִיתָה
 בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא־נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו בְּשָׁלוֹם וּבִמְיֻשׁוֹר הִלָּךְ אֲתִי וּרְבִים הִשִּׁיב מַעֲוֹן: (כא) כִּי־שִׁפְתִי כִהֵן
 יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יִבְקֹשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱדִי יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא: